

Stanovništvo župe Gruž prema matičnim knjigama od 1684. do 1808. godine

Tot, Stjepan

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:396035>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest

Diplomski rad

STANOVNIŠTVO ŽUPE GRUŽ PREMA MATIČNIM KNJIGAMA
OD 1684. DO 1808. GODINE

Stjepan Tot

Mentorica: Doc. dr. sc. Kornelija Jurin Starčević

ZAGREB, 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Teritorijalni obuhvat i naselja župe Gruž	1
1.2. Metodologija, historiografija i izvori.....	2
1.2.1. Metodološke napomene i teoretski okvir	2
1.2.2. Dosadašnja istraživanja.....	5
1.2.3. Matične knjige	8
1.2.4. Ostali izvori.....	11
2. Povijesni pregled	14
2.1. Političke prilike.....	14
2.2. Crkveni život	15
2.3. Gospodarske prilike	22
3. Broj stanovnika župe Gruž.....	27
4. Prirodno kretanje stanovništva	30
4.1. Natalitet	30
4.1.1. Godišnja distribucija rođenih i stope nataliteta.....	30
4.1.2. Sezonska (mjesečna) distribucija rođenih.....	31
4.1.3. Ritam začeca	35
4.1.4. Spolna struktura rođenih	36
4.1.5. Blizanci	36
4.2. Nupcijalitet	37
4.2.1. Godišnja distribucija vjenčanja	37
4.2.2. Sezonska (mjesečna) distribucija vjenčanja	38
4.2.3. Distribucija vjenčanja po danima u tjednu.....	40
4.2.4. Podrijetlo mladenaca.....	41
4.3. Mortalitet	42
4.3.1. Godišnja distribucija umrlih i stope mortaliteta.....	42
4.3.2. Sezonsko (mjesečno) kretanje umrlih	43
4.3.3. Dobna i spolna struktura umrlih	44
4.4. Prirodni prirast.....	47
5. Doseljavanje u Gruž prema maticama vjenčanih	48
6. Fond imena i prezimena	53
6.1. Fond imena	53

6.2. Fond prezimena	57
7. Zaključak	65
8. Sažetak	68
9. Summary	69
10. Izvori i literatura.....	70
10.1. Arhivski izvori.....	70
10.2. Objavljeni izvori i literatura	70
11. Prilozi	77

1. Uvod

1.1. Teritorijalni obuhvat i naselja župe Gruž

Nije poznato kada je točno osnovana župa Gruž, no prvi spomen luke Gruž vjerojatno se nalazi u Milecijevim stihovima, ako je on, kao što se pretpostavlja, živio u 11. stoljeću.¹ Područje Gruža bilo je slabo naseljeno, a najstariji podatci o naseljenosti, prema Anti Marinoviću, potječu iz 13. stoljeća.² Gruška župna crkva, posvećena svetome Pankraciju, prvi se put spominje 1329. godine,³ a u 17. stoljeću je funkciju župne crkve preuzela crkva Sv. Mihajla na Lapadu.⁴

Teritorij Gruža se u početku protezao od rta Kantafiga na zapadu do Sv. Jakova na istoku, o čemu svjedoči jedan izvor iz 1361. godine.⁵ Poslije toga, Gruž je do osnivanja kapelanije Sv. Andrije na Pilama u 16. stoljeću obuhvaćao područje od Kantafiga do Pila. Granica između gruške župe i pilarske kapelanije se u 16. stoljeću nalazila na lokalitetu „Debele međine“, smještenom u blizini groblja Između tri crkve. U 19. stoljeću ta se granica protezala od depozita Točilo do groblja Boninovo.⁶ Tijekom istraživnog razdoblja župa Gruž je obuhvaćala nekoliko manjih zaseoka: Kantafig, Luku Gruž, Gruško polje, Šipčine,

¹ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1: 13.

² A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 176.

³ A. Marinković, »Teritorijalno širenje dubrovačke komune/republike i crkve njezinih svetaca zaštitnika.«: 226.

⁴ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 55.

⁵ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 19.

⁶ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 9.

Nuncijatu, dio Konala, Lapad (s predjelima Babin kuk, Solitudo, Uvala Sumratin, Na Mihajlu, Batala, Montovjerna, Frankovo brdo, itd.), itd.

1.2. Metodologija, historiografija i izvori

1.2.1. Metodološke napomene i teoretski okvir

Predmet diplomskog rada je prirodno kretanje stanovništva župe Gruž u razdoblju od 1684. do 1808. godine. Cilj rada je analiza čimbenika prirodnog (natalitet, nupcijalit, mortalitet i prirodni prirast) i mehaničkog kretanja stanovništva u mikrosredini na temelju matičnih knjiga. Također, izrađene su popratne povijesnodemografske analize. Istraživanjem je obuhvaćeno razdoblje od najstarijih sačuvanih matica župe Gruž do nestanka Dubrovačke Republike, političkog okvira unutar kojeg se odvijao njezin demografski razvoj. Istraživanje je omeđeno dvama popisima stanovništva: popisom stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/4. godine i francuskim popisom stanovništva dubrovačkog područja iz 1807. godine.

Teorijski okvir koji je korišten za analizu demografskih kretanja bila je teorija demografske tranzicije, koju je prvi postavio francuski demograf Adolphe Landry 1909. godine u svome članku *Les trois théories de la population*, nazvavši je demografskom revolucijom (*La révolution démographique*).⁷ Landry je zaključio da je povijest demografskog razvoja sastavljena od nekoliko razvojnih etapa, koje imaju svoje specifičnosti. Naime, pojedinu etapu obilježavaju određeni odnosi između nataliteta i mortaliteta, čimbenika prirodnog kretanja stanovništva, kao i promjene struktura stanovništva. Etape demografskog razvoja potaknute su određenim društvenim, gospodarskim i brojnim drugim promjenama.⁸ Naime, te promjene utječu na kvalitetu života određene populacije te posredno djeluju na odnos nataliteta i mortaliteta.⁹

Detaljna razrada teorije demografske tranzicije uslijedila je 1934. godine, kada je Adolphe Landry objavio knjigu *La révolution démographique: Etudes et Essais sur les Problemes de la Population*.¹⁰ Razradu Landryjeve teorije nastavili su Warren S. Thompson i Frank W. Notestein, koji je osmislio termin „demografska tranzicija“. Notestein je pružio najdetaljniji prikaz teorije, zaključivši da je tranzicijski proces blisko povezan s

⁷ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 105 i 105, bilješka 8.

⁸ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 105.

⁹ V. Stipetić i N. Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*: 51.

¹⁰ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 105 i 105, bilješka 8.

modernizacijom, procesom koji je doveo do intenziviranja urbanizacije, promjena u stilu života zbog jačanja koncepta individualizma te raspada proširenih obitelji.¹¹

Proces demografske tranzicije dijeli se u tri osnovne faze: predtranzicijsku etapu, etapu demografske tranzicije i posttranzicijsku etapu. Unutar etape demografske tranzicije razlikuju se tri podetape: rana, središnja i kasna podetapa demografske tranzicije.¹² Predtranzicijsku fazu obilježio je visoki natalitet i mortalitet, a smrtnost je bila snažnije izražena nego rodost, što je dovelo do prirodnog pada stanovništva. Tijekom rane podetape demografske tranzicije došlo je do smanjenja mortaliteta, osobito unutar dojenačkog kontingenta. S druge strane, stopa nataliteta i dalje je bila vrlo visoka, što je prouzrokovalo visoki prirodni prirast, koji je doveo do značajnoga povećanja broja stanovnika. Središnju tranzicijsku etapu obilježio je pad stope nataliteta, koja se na kraju procesa spustila na razinu stope mortaliteta i omogućila jedva pozitivni ili nulti prirodni prirast.¹³

Na području današnje Hrvatske predtranzicijska faza je završila tek osamdesetih godina 19. stoljeća. Visoke stope mortaliteta bile su uvjetovane gospodarskom osnovicom većine stanovništva, poljodjelskim radom i brojnim problemima s kojima su se poljoprivrednici tada suočavali. Također, prirodni je pad bio uzrokovan oskudicom, pothranjenošću, čestim epidemijama i sličnim negativnim čimbenicima demografskog razvoja.¹⁴ Za razliku od razvijenih europskih zemalja u kojima je tekao paralelno, u Hrvatskoj je tranzicijski proces započeo prije početka modernizacije, što se negativno odrazilo na mehaničko kretanje stanovništva, pojačavši intenzitet imigracijskih procesa.¹⁵

Prema istraživanju Nenada Vekarića, na području Dubrovačke Republike tranzicijski se proces očitovao već u drugoj polovici 18. stoljeća, stoljeće prije nego u ostatku današnje Hrvatske.¹⁶ Glavni razlog ubrzanoga demografskog razvitka dubrovačkog područja bio je specifični društveni i gospodarski razvoj Republike tijekom prethodnih stoljeća. U vrijeme svoga najvećeg uspona, dubrovačka se država, unatoč malenome teritorijalnom opsegu, ubrajala među najrazvijenije zemlje Europe.¹⁷ Pozitivna demografska kretanja bila su osobito potaknuta i ustrojem strogoga i vrlo efikasnoga karantenskoga sustava u Dubrovačkoj Republici, koji je zasigurno odigrao veliku ulogu u smanjenju mortaliteta.¹⁸ Nestankom dotadašnjega političkoga okvira, Dubrovačke Republike, dubrovačko je područje po principu

¹¹ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 106.

¹² A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 107.

¹³ N. Vekarić, »Mijene dobne struktura u procesima demografske tranzicije«: 109.

¹⁴ B. Vranješ-Šoljan, »Obilježja demografskog razvoja Hrvatske i Slavonije«: 44.

¹⁵ V. Stipetić i N. Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*: 52.

¹⁶ N. Vekarić, »Mijene dobne struktura u procesima demografske tranzicije«: 109-149.

¹⁷ N. Vekarić i Božena Vranješ-Šoljan, »Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj«: 12.

¹⁸ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1: 281-282.

spojenih posuda bilo izjednačeno s ostalim regijama Hrvatske, posebno s nerazvijenom Dalmacijom. Nakon promjene političkog okvira, proces demografske tranzicije je bio usporen i, bez obzira na to što je počeo 100 godina ranije, završio je šezdesetih godina 20. stoljeća, istovremeno kada i u ostalim krajevima Hrvatske.¹⁹

Kretanje broja stanovnika na području župe Gruž analizirano je na temelju popisa stanovništva i kanonskih vizitacija dubrovačkih nadbiskupa. Prirodno kretanje stanovništva istraženo je na temelju matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih, dok su migracije analizirane na temelju matica vjenčanih. Postavljeno je 10 istraživačkih pitanja:

- 1) Je li došlo do povećanja broja stanovnika župe Gruž i, ako jest, što je utjecalo na taj proces?
- 2) Kolike su bile prosječne stope nataliteta u župi Gruž tijekom 18. stoljeća?
- 3) Kakva je bila sezonska (mjesečna) distribucija začeca i koji su čimbenici utjecali na nju?
- 4) Kakva je bila sezonska (mjesečna) distribucija vjenčanih i koji su čimbenici utjecali na nju?
- 5) Je li župa Gruž bila društveno otvorena ili zatvorena sredina?
- 6) Kolike su bile prosječne stope mortaliteta u župi Gruž tijekom 18. stoljeća?
- 7) Kakva je bila sezonska (mjesečna) distribucija umrlih i koji su čimbenici utjecali na nju?
- 8) Koja je bila dobna struktura umrlih?
- 9) Je li župa Gruž u 18. stoljeću ušla u ranu podetapu demografske tranzicije?
- 10) Kakve podatke o migracijskim procesima pružaju matične knjige vjenčanih?

Osim demografskih pokazatelja koji daju odgovore na postavljena istraživačka pitanja, tijekom ovog istraživanja analizirani su i drugi povijesnodemografski pokazatelji poput udjela blizanaca u ukupnom broju rođenih, fonda imena i prezimena i sl. Tijekom istraživanja demografskih kretanja na području župe Gruž korištene su znanstvene metode: studije slučaja, analize sadržaja te povijesna, statistička i komparativna metoda. Izrađena je baza podataka krštenih, vjenčanih i umrlih, koja je omogućila detaljnu statističku analizu relevantnih demografskih pokazatelja. Korištenjem komparativne metode rezultati provedenih demografskih analiza dovedeni su u vezu s rezultatima povijesnodemografskih istraživanja drugih naselja.

¹⁹ N. Vekarić i Božena Vranješ-Šoljan, »Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj.«: 12.

Vanjska i unutarnja kvaliteta matičnih knjiga uzrokovala je najveći metodološki problem. Naime, najstarije sačuvane matice bile su uglavnom vođene neredovito, a njihova kvaliteta se popravila tek u 19. stoljeću. Također, matice umrlih su u početku bilježile okvirnu dob umrlih, a tek u 19. stoljeću župnici su počeli upisivati datum rođenja pokojnika u matične knjige. Prilikom ovog istraživanja nije se pristupilo korekciji dobi umrlih na temelju matica krštenih, koja bi omogućila precizniju analizu dobne strukture umrlih, što se može shvatiti kao jedna od metodoloških manjkavosti ove studije.

1.2.2. Dosadašnja istraživanja

Poviješću prostora župe Gruž bavilo se nekoliko autora, uglavnom nesustavno, istražujući šire zemljopisno područje. Pojedini autori dotaknuli su se antičke povijesti Gruža. Primjerice, Antun Ničetić osvrnuo se na arheološke nalaze na području Lapadskog poluotoka te naveo pozitivna i negativna obilježja Gruškog zaljeva kao antičke i srednjovjekovne luke.²⁰ Arheoloških nalaza iz antičkog razdoblja također su se dotaknuli Ivan Šarić i Bruno Bijadija,²¹ a dotaknuo ih se i Luko Bradarić u svojoj knjizi, čiji je fokus na srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj povijesti Lapada.²² Toponimiju gruških lokaliteta proučavali su Petar Kačić, Slobodan Čače i Josip Lučić,²³ koji je u svojoj knjizi o Astereji pružio vrijedne informacije o političkim, crkvenim i gospodarskim prilikama na području Gruža.

O svemu tome, posebice o crkvenim prilikama, pisao je i Ivo Gugić, župnik Sv. Mihajla od 1944. do 1967. godine.²⁴ Kratki pregled povijesti Gruža napisao je Ante Marinović,²⁵ a raznim aspektima gruške povijesti bavili su se i Vice Adamović, Cvito Fisković i Miljenko Foretić.²⁶ Osim spomenutih J. Lučića, I. Gugića i L. Bradarića, koji su u

²⁰ Antun Ničetić, *Povijest dubrovačke luke*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Pomorski fakultet Dubrovnik, 1996; Antun Ničetić, *Nove spoznaje o postanku Dubrovnika, o njegovu brodarstvu i plovidbi svetoga Pavla*. Dubrovnik, Sveučilište u Dubrovniku, 2005.

²¹ Ivan Šarić, »Rimski portret iz Lapada.« *Izdanja HAD-a* 24 (2010): 99-101; Bruno Bijadija, »Rimska religija i kultovi u Epidauru.« *Archeologia Adriatica* 6/1 (2012): 67-86.

²² Luko Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*. Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2001.

²³ Kačić, Petar. »Toponimi grčkoj podrijetla u dubrovačkom području.« *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 43/5-6 (1996): 229-232; Čače, Slobodan. »Iz liburnske toponimije.« *Folia onomastica Croatica* 3 (1994): 25-36; Josip Lučić, *Prošlost dubrovačke Astareje. Župe, Šumeta, Rijeke, Zatona, Gruža i okolice grada do 1366*. Dubrovnik, 1970.

²⁴ Ivo Gugić, *U zagrljaju grada Dubrovnika – Gruž u prošlosti i sadašnjosti*. Trogir: vlastita naklada autora, 1980.

²⁵ Ante Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).« *Croatia Christiana periodica* 11/20 (1987): 174-183.

²⁶ Vice Adamović, *Gruž, topografsko-povjesničke bilješke*. Dubrovnik, 1903; Fisković, Cvito. *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeda u Dubrovniku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947; Fisković, Cvito. *Dokumenti o radu*

svojim radovima posvetili veliku pažnju crkvenim prilikama u župi Gruž, istom su se temom bavili i brojni drugi autori, od kojih vrijedi istaknuti Kosta Vojnovića, Đura Krečka, Antu Dračevca, Danka Zelića, Anamariju Bezek i Vinicija Lupisa.²⁷ Vrijedne podatke o političkoj povijesti Gruža za trajanja Dubrovačke Republike pružili su Vinko Foretić, Radovan Samardžić i Bernard Stulli,²⁸ a za razdoblje francuske uprave Zdravko Šundrica i Stjepan Ćosić.²⁹

Dosad nisu provedena sustavna istraživanja povijesti stanovništva župe Gruž. Stjepan Krivošić je u svojoj knjizi o povijesti stanovništva Dubrovnika donio tablice rođenih i umrlih Gružana po godinama, petogodištima i desetogodištima za razdoblje od 1684. do 1857. godine.³⁰ Međutim, autor nije pristupio sustavnom nego letimičnom istraživanju matičnih knjiga te je pružio potpuno pogrešne podatke o prirodnom kretanju stanovništva. Podatci koje je iznio o kretanju broja rođenih zapravo odražavaju kretanje broja krštenja. Naime, nisu sva djeca bila krštena iste godine kada su rođena. Također, podatci o broju umrlih odnose se na broj ukopa, a ne na broj umrlih. Osim toga, Krivošić je donio krive podatke i o broju vjenčanih po petogodištima i desetogodištima za Gruž.³¹ Ovakve kardinalne pogreške u njegovu istraživanju vjerojatno nisu izuzetak te dovode u pitanje i druge rezultate njegove znanstvene monografije o povijesnoj demografiji Dubrovnika.

Prirodnim kretanjem stanovništva župe Gruž u razdoblju od 1870. do 1880. godine bavi se jedan rad, utemeljen na analizi podataka iz matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih.³² Ostali radovi imali su u fokusu gruško pomorstvo i brodogradnju te tek posredno otkrivaju određene relevantne informacije o stanovnicima Gruža koji su se bavili tim

naših graditelja i klesara XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku. Split, 1947; Foretić, Miljenko. »Gruž.«, u: *Dubrovnik sa starih razglednica.*, ur. Joško Belamarić. Dubrovnik: ISC d.o.o., 1996: 142-153.

²⁷ Kosto Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka.* Sv. 1: *Bratovštine dubrovačke.* Zagreb: JAZU, 1899; Đuro Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.« *Jadranski dnevnik*, god. 3, br. 240 (24. 12. 1936.): 38; Ante Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije. Bratstva sv. Mihajla i sv. Đurđa.« *Croatica Christiana periodica* 15/27 (1991): 97-106; Danko Zelić, »Prva crkva sv. Vlaha u Gradu.«, u: *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku.*, ur. Katarina Horvat-Levaj. Zagreb-Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, Institut za povijest umjetnosti, ArTresor naklada, 2017: 43-59; Anamarija Bezek i Vinicija Lupis. *Crkva Gospe Luncijate u Gružu – Hortus Marianus.* Dubrovnik, 2016.

²⁸ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do godine 1808.* Sv. 1. Zagreb: Fortuna d.o.o., 2019; Radovan Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika.* Beograd: Prosveta, 1983; Bernard Stulli, *Povijest Dubrovačke Republike.* Zagreb-Dubrovnik: Arhiv Hrvatske, Časopis Dubrovnik, 1989.

²⁹ Zdravko Šundrica, »O osnivanju i radu Dubrovačke općine 1808. god.« *Dubrovnik: revija za književnost nauku i društvena pitanja* 2 (1965): 52-70; Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.).* Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

³⁰ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika:* 132-133, 137, 146-147, 150.

³¹ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika:* 173.

³² Stjepan Tot, *Prirodno kretanje stanovništva župe Gruž 1870.-1880. godine.*, završni rad. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2021.

gospodarskim djelatnostima. U tom kontekstu, osobito su vrijedni radovi Josipa Luetića i Vinka Ivančevića.³³

Za razliku od područja župe Gruž, provedena su brojna povijesnodemografska istraživanja za teritorij Dubrovačke Republike. Stjepan Krivošić proučavao je kretanje stanovništva Dubrovnika i Dubrovačke Republike.³⁴ Najveći broj povijesnodemografskih istraživanja Dubrovačke Republike proveo je Nenad Vekarić, koji se, između ostaloga, bavio poviješću stanovništva poluotoka Pelješca,³⁵ a u koautorstvu s Nikom Kapetanićem analizirao je i povijesnodemografska kretanja u Konavlima.³⁶ Osim toga, Vekarić je u suradnji s Vladimirom Stipetićem objavio monografiju koja pruža pregled istraživanja povijesti stanovništva u Hrvatskoj.³⁷ U sklopu znanstvenog projekta koji se bavio početkom demografske tranzicije u Hrvatskoj više autora obradilo je stanovništvo otoka Lopuda, naselja Babino Polje i Maranovići na otoku Mljetu te sela Lisac u Dubrovačkom primorju u razdoblju 1870.-1880. godine.³⁸ Također, vrijedne informacije o demografskim trendovima u Dubrovniku i dubrovačkoj okolini u razdoblju od 17. do 19. stoljeća nalaze se u monografiji *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*, koju je objavilo više autora.³⁹

Korisne podatke za usporedbu pružila su i istraživanja kretanja stanovništva u župama izvan teritorija nekadašnje Dubrovačke Republike. Marinko Marić napisao je

³³ Josip Luetić, *Brodovlje Dubrovačke Republike XVII stoljeća*. Dubrovnik: JAZU, Pomorski muzej – Dubrovnik, 1964; Josip Luetić, *O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: JAZU u Zagrebu, Pomorski muzej – Dubrovnik, 1959; Vinko Ivančević, »O gruškim brodograditeljima i pomorcima iz obitelji Pilato.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 28 (1990): 193-225; Vinko Ivančević, »O Valjalima, gruškim brodograditeljima i pomorskim kapetanima iz 18. stoljeća.« *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 30/6 (1983): 271-276; Vinko Ivančević, »Brodogradilište Krile u Gružu.« *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 2/1 (1955): 22-23; Vinko Ivančević, »O brodogradnji u Dubrovniku potkraj Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 3 (1954): 559-579.

³⁴ Stjepan Krivošić, »Starije matične knjige s područja nekadašnje Dubrovačke Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU* 21 (1983): 147-159; Stjepan Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1990.

³⁵ Nenad Vekarić, *Stanovništvo poluotoka Pelješca*. Svezak 1. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1992.

³⁶ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1.

³⁷ Nenad Vekarić i Vladimir Stipetić, *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2004.

³⁸ Aida Cvjetković, Dubravka Mehaković i Jakov Gelo, »Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Lopuda (1870-1880).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 313-336; Neda Mihović, Kristina Puljizević i Božena Vranješ-Šoljan, »Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870-1880).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 267-288; Silvija Batoš, Jasenka Maslek i Nenad Vekarić, »Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880): razdoblje demografske tranzicije.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 289-312; Marija Gjurašić, Minela Fulurija i Nenad Vekarić, »Zakašnjela demografska tranzicija: stanovništvo Lisca u Dubrovačkom primorju (1870-1880).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 337-362.

³⁹ Nenad Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda: Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000.

povijesnodemografsku studiju o župi Ravno,⁴⁰ Antun Koncul proučavao je kretanje stanovništva župe Gradac u Hercegovini,⁴¹ a Maja Šunjić istraživala je demografska kretanja u Rogotinu.⁴² Istarskim stanovništvom bavili su se Slaven Bertoša i Danijela Doblanović,⁴³ dok su povijesnodemografska kretanja na području sjeverozapadne Hrvatske analizirali Stjepan Krivošić i Tihana Luetić.⁴⁴

1.2.3. Matične knjige

Matične knjige su službeni dokumenti u koje su upisivani podatci o rođenju, odnosno krštenju, vjenčanju i smrti stanovnika određenog područja.⁴⁵ Istraživanje kvantitativnih podataka iz matičnih knjiga omogućuje provedbu sustavne statističke analize demografskih pokazatelja. Osim podataka o natalitetu, nupcijalitetu i mortalitetu, matice pružaju brojne relevantne informacije o obiteljskim, dobnim i spolnim strukturama, ali i o političkoj, gospodarskoj i socijalnoj pozadini nekog prostora u određenom razdoblju.⁴⁶

Pojedini povijesni demografi vide začetak vođenja matičnih knjiga u Francuskoj u 14. stoljeću. Naime, sačuvana je jedna evidencija plaćenih pristojbi za sprovode, koju je u razdoblju od 1334. do 1348. godine vodio župnik Givryja. Riječ je o svojevrsnom popisu umrlih, no ipak se ne radi o pravoj matici umrlih. Najstarija sačuvana matična knjiga počela se voditi u mjestu Roz-Landrieux, smještenom u župi Ille-et-Villaine u Bretagni 1451. godine.⁴⁷ Prva službena odredba o obveznoj upotrebi matičnih knjiga bila je donesena 1406. godine. Radi se o odluci nantskog biskupa Henrija Le Barbua prema kojoj su župnici na području njegove biskupije trebali početi voditi evidencije o krštenima, bilježeći pritom i

⁴⁰ Marinko Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015.

⁴¹ Antun Koncul, *Od mora do Mramora: stanovništvo Graca u Hercegovini*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018.

⁴² Maja Šunjić, »Stanovništvo Rogotina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća na temelju matičnih knjiga i stanja duša.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 45 (2007): 347-389.

⁴³ Slaven Bertoša, *Život i smrt u Puli: starosjedioci i doseljenici od XVII. do početka XIX. stoljeća*. Pazin: Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002; Doblanović, Danijela. *Žrvanj života: stanovništvo Savičente od početka 17. do početka 19. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2017.

⁴⁴ Stjepan Krivošić, *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*. Zagreb: JAZU, 1981; Stjepan Krivošić, *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*. Varaždin: HAZU, Zavod za znanstveni rad, 1991; Tihana Luetić, »Demografska analiza stanovništva grada Samobora od kraja 18. stoljeća do 1857. godine.« *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 21 (2003): 201-242.

⁴⁵ A. Milić, »Zbirka matičnih knjiga u Hrvatskom državnom arhivu.«: 251.

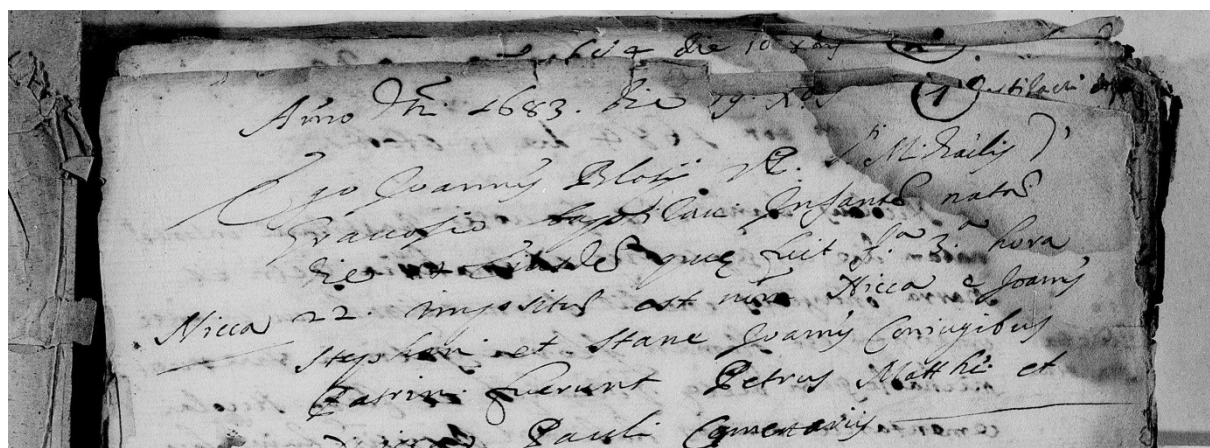
⁴⁶ M. Bertoša, »Matične knjige«: 349.

⁴⁷ A. Koncul, *Od mora do Mramora*: 20.

podatke o njihovim roditeljima i kumovima.⁴⁸ Tijekom 15. stoljeća matične knjige su se počele voditi i u Španjolskoj, a u 16. stoljeću njihova upotreba proširila se na današnje zemlje Belgiju, Englesku, Švicarsku, Austriju, Mađarsku i Finsku.⁴⁹

Sustavno vođenje matičnih knjiga započelo je prvo unutar Anglikanske crkve. Naime, Thomas Cromwell, čuvar državnog pečata u Engleskoj, donio je u ime kralja Henrika VIII. 5. rujna 1538. godine odluku da anglikanski župnici ubuduće moraju voditi matice krštenih, vjenčanih i umrlih.⁵⁰ Katolička je crkva donijela sličnu odluku za svoj kler 11. studenoga 1563. godine, na 24. sjednici Tridentskoga koncila (1545.-1563.). Tom je odlukom određeno da župnici trebaju voditi matice krštenih (*Liber baptizatorum*) i matice vjenčanih (*Liber copulatorum*).⁵¹ Odluka o obveznom vođenju matičnih knjiga umrlih (*Liber mortuorum*, *Liber defunctorum*) donesena je u Rimskom obredniku (*Rituale Romanum*), objavljenom 17. lipnja 1614. godine. Rimski je obrednik nalagao obvezno vođenje matičnih knjiga i knjiga Stanja duša (*Status animarum*).⁵²

Najstariji podatci iz matičnih knjiga u Hrvatskoj potječu iz 1483. godine, a sačuvani su u prijepisu matice krštenih župe Umag.⁵³ Najstarija matična knjiga na području Dubrovačke Republike počela se voditi u Luci Šipanskoj 1600. godine.⁵⁴ Najstarija sačuvana matična knjiga župe Gruž je matica krštenih 1683.-1774. godine.

⁴⁸ M. Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini*: 18-19.

⁴⁹ V. Stipetić i N. Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*: 28.

⁵⁰ M. Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini*: 19.

⁵¹ J. Jelinčić, »Matične knjige župe Višnjani 1748. – 1914.«: 53.

⁵² A. Koncul, *Od mora do Mramora*: 20.

⁵³ J. Jelinčić, »Matične knjige s područja Pazinštine«: 254. Vidi: D. Doblanović, M. Mogorović Crljenko, *Matična knjiga krštenih Umaga (1483. – 1643.)*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2019.

⁵⁴ V. Čučić, »Dubrovačke matične knjige«: 47.

Slika 1. Prvi upis u maticu krštenih župe Gruž (izvor: *MKŽG (1683-1774)*, f. 1r) (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99X-FQ83?i=4&wc=9R24-DPK%3A391644801%2C392155301%2C392155302&cc=2040054>)

Matične knjige župe Gruž su tijekom analiziranog razdoblja pisane prema obrascu kojeg je nalagao Rimski obrednik, na latinskom jeziku.⁵⁵ Podatci u matičnim knjigama uglavnom su bili čitko pisani, a s promjenom župnika mijenjao se i rukopis.⁵⁶ Veći problem od rukopisa prilikom istraživanja predstavljala je loša očuvanost najstarijih matica. Naime, neke folije bile su gotovo u potpunosti uništene, dok na pojedinim folijama tekst nije bio lako čitljiv zbog izlivanja tinte.

Prvi upis u matičnu knjigu krštenih zabilježen je 19. prosinca 1683. godine.⁵⁷ Prilikom istraživanja, uočene su određene manjkavosti izvora. Prvi problem je bio to što neka djeca koja su stanovala na području župe Gruž nisu u njoj bila krštena, a zabilježeni su i obrnuti slučajevi. Naime, neka djeca iz drugih, uglavnom susjednih župa, bila su krštena u Gružu i ubilježena u gruške matice krštenih. Također, prilikom upisa pojedine djece u matične knjige, posebice u slučaju najstarijih matica, uz ime djeteta nije navedeno prezime nego samo patronimik, a u nekim slučajevima ni to, čime je uvelike otežena identifikacija osoba.

Najstarije sačuvane matične knjige vjenčanih u župi Gruž počele su se voditi 1778. godine. Prvi upis u maticu vjenčanih zabilježen je 29. studenoga 1778. godine.⁵⁸ Problem ove vrste izvora bio je u tome što su u matice upisivana i vjenčanja parova koji su živjeli u drugim župama, a pojedini su se stanovnici Gruža vjenčavali izvan svoje župe. Osim toga, župnici u prve dvije matične knjige nisu bilježili datume rođenja supružnika, što bi bilo korisno za dobivanje slike o dobi supružnika i dobnoj razlici prilikom sklapanja braka.

Najstarija matična knjiga umrlih počela se voditi 1684. godine. Prvi upis u maticu umrlih zabilježen je 14. rujna 1684. godine.⁵⁹ Prilikom istraživanja, uočene su određene manjkavosti matica umrlih. Naime, pojedini stanovnici Gruža umrli su na području drugih župa, pa su bilježeni u tamošnje matice umrlih, a pojedinci iz drugih župa preminuli su u Gružu te je njihova smrt zapisana u gruške matične knjige. Također, dob pokojnika u početku

⁵⁵ Korištene su dvije matice krštenih (1683.-1774., 1775.-1811.), jedna matica vjenčanih (1778.-1812.) i dvije matice umrlih (1684.-1778., 1778.-1812.).

⁵⁶ Matične knjige vodili su sljedeći gruški župnici: Ivan Vlahov (?-1684.), Nikola Ivanov (1684.-1706.), Stjepan Lukin (1706.-1711.), Bartol Grmoljez (1711.-1716.), Rafael Trojanović (1718.-1744.), Jakov Vocativo (1745.-1771.), Toma Ivanović (1771.-1778.), Ivo Jeričević (1778.-1780.), Toma Čurbehan (1780.-1791.), Stijepo Koić (1791.-1808.) i Cvijeto Cvjetković (1808.-1822.).

⁵⁷ S obzirom na to da je ova osoba rođena na kraju godine, istraživanje je počelo od 1684. godine.

⁵⁸ *MVŽG (1778-1812)* (ABD).

⁵⁹ *MUŽG (1684-1778)* (ABD).

se upisivala prema župnikovoj procjeni, a tek od druge polovice 19. stoljeća počela se precizno upisivati, na temelju provjere matica krštenih. Osim toga, u najstarijim maticama umrlih župnici nisu upisivali prezime pokojnika, već samo njegov patronimik, a ponekad ni to, što je u pojedinim slučajevima onemogućilo identifikaciju osoba. Uzroci smrti počeli su se upisivati tek u 19. stoljeću.

1.2.4. Ostali izvori

Osim matičnih knjiga, prilikom ovog istraživanja korištene su i kanonske vizitacije dubrovačkih nadbiskupa. Naime, dubrovački su nadbiskupi za trajanja službe obilazili područje pod svojom jurisdikcijom, bilježeći vrijedne podatke o prilikama koje su ih zatekle po dolasku u pojedinu župu. Osim relevantnih informacija o stanju crkava i duhovnim potrebama vjernika, kanonske vizitacije bilježe i podatke o broju stanovnika. S obzirom na to da na području Dubrovačke Republike tijekom 18. stoljeća nisu bili provedeni popisi svih stanovnika, konzultiranje kanonskih vizitacija nametnulo se kao rješenje za dobivanje pouzdanih podataka o kretanju broja stanovnika tijekom tog razdoblja. Stoga su za potrebe ovog istraživanja korištene kanonske vizitacije dubrovačkih nadbiskupa Andrije de Robertisa iz 1710., Angela Franchija iz 1728. i 1741. te Luja Spagnolettija iz 1794. godine.⁶⁰

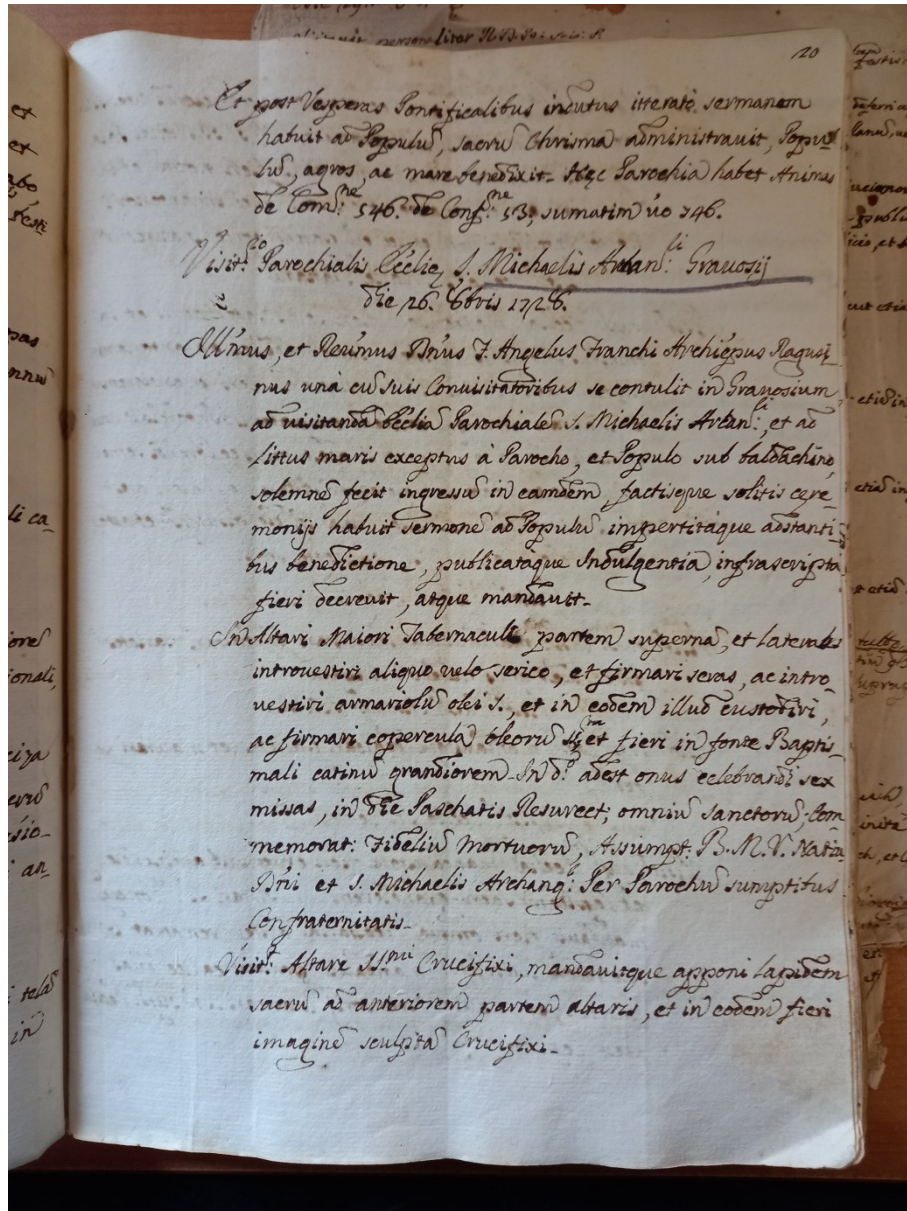
Popisi stanovništva, čije je provođenje inicirala državna vlast, prvorazredan su izvor za istraživanje demografskih kretanja u prošlosti. Za analizu povijesnodemografskih kretanja na području župe Gruž korišten je popis stanovništva Dubrovačke Republike, koji je bio proveden 1673/4. godine.⁶¹ Do prvog općeg popisa stanovništva u Habsburškoj Monarhiji, koji je bio proveden 1857. godine, izrađeno je još nekoliko popisa stanovništva. Dubrovačka vlada odlučila je 1799. godine popisati stanovništvo Republike, osim djece mlađe od 14 godina.⁶² Nakon uvođenja francuske vlasti u Dubrovniku, 1807. godine popisano je njegovo

⁶⁰ *Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710*, f. 58r-v, sig. 1, ser. 3 (ABD); *Visitationes archiepiscopi Angelo Franchi 1728-1748*, ff. 20r-22r, f. 117r, sig. 1, ser. 3 (ABD); *Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et archiepiscopi Bani 1793-1805*, ff. 21v-22r, sig. 1, ser. 3 (ABD). Podatke o kretanju broja stanovnika župe Gruž na temelju navedenih kanonskih vizitacija objavio je Ante Dračevac u radu: »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije. Bratstva sv. Mihajla i sv. Đurđa.« *Croatica Christiana periodica* 15/27 (1991): 103-104. Međutim, uvidom u izvore uočene su određene pogreške u njegovu radu. O tome, vidi: poglavlje 3. Broj stanovnika.

⁶¹ *Stato della popolazione degli anno 1673. e 1674.*, ser. *Diplomata et acta*, 17. st., br. 1809, no. 9 *Parochia di Gravosa*, ff. 1r-8v.

⁶² S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 22.

stanovništvo, uključujući i stanovništvo Gruža.⁶³ Prilikom ovog istraživanja konzultiran je samo popis stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/4. godine, dok su podatci o broju stanovnika iz francuskog popisa, provedenog 1807. godine, doneseni na temelju znanstvene literature.

Slika 2. Početak vizitacije župe Gruž, koju je dubrovački nadbiskup Anđelo Franchi izvršio 26. listopada 1728. godine (izvor: *Visitationes archiepiscopi Angelo Franchi 1728-1748*, f. 20r) (autor fotografije: Stjepan Tot)

⁶³ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 22-23.

Slika 3. Početak popisa stanovništva župe Gruž u popisu stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/4. godine (izvor: *Stato della popolazione degli anno 1673. e 1674.*, ser. *Diplomata et acta*, 17. st., br. 1809, no. 9 *Parochia di Gravosa*, f. 1r) (autor fotografije: Stjepan Tot)

2. Povijesni pregled

2.1. Političke prilike

Teritorij dubrovačke komune u početku je obuhvaćao grad i kopneni pojas od Zaton preko Rijeke dubrovačke, Šumeta i Župe do Cavtata.⁶⁴ Taj kopneni dio dubrovačkog distrikta nazivao se Astarea, a njegov sastavni dio bilo je i naselje Gruž. Teritorij Astoreje konačno je definiran 1366. godine, kada je utvrđena granica koja se protezala od potoka Ljute u Platu do Golubova kamena iznad izvora rijeke Omble.⁶⁵ Osim Astoreje, Dubrovčani su posjedovali i otočiće pred Cavtatom (Supetar, Mrkan i Bobara) te Elafitsko otočje (Daksa, Koločep, Lopud, Šipan, Jakljan i Olipa).⁶⁶

Astarea se dijelila na pet kontrata: Zaton, Rijeku dubrovačku, Šumet, Župu dubrovačku i Gruž. Na čelo svake kontrate bio je postavljen ladanjski knez, pa se tako 1302. godine u izvorima spominje gruški knez (*comes in Grauosio*). Međutim, nakon nekog vremena je odlučeno da područjem Astoreje trebaju upravljati dva kneza, jedan Župom i Šumetom (*comes Breni et Juncheti*), a drugi Zatonom, Rijekom i Gružom (*comes Malfi, Umble et Grauoixie*).⁶⁷

Trajanje mandata knezova u Astoreji u početku nije bilo jasno definirano, no od 1329. godine bilo je pravilo da mandat traje godinu dana. Knezovi u Astoreji bili su izvršni organ dubrovačke vlade, što znači da su morali izvršavati njezine odluke, pozivati osumnjičenike s područja pod svojom jurisdikcijom na sud, vršiti procjene štete na vinogradima, brinuti o uređenju putova, itd. U izuzetnim prilikama, uglavnom kada nije bilo kneza, birali su se potknezovi u Astoreji, koji su se rijetko slali u Zaton, Rijeku dubrovačku i Gruž, a češće u Župu i Šumet. Na početku 13. stoljeća na dužnost ladanjskoga kneza mogli su biti imenovani i

⁶⁴ B. Stulli, *Povijest Dubrovačke Republike*: 18.

⁶⁵ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 11.

⁶⁶ B. Stulli, *Povijest Dubrovačke Republike*: 18.

⁶⁷ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 108.

građani, no 1362. godine je odlučeno da knezovima u Astoreji mogu biti samo članovi vlasteoskog kruga.⁶⁸

Krajem 14. stoljeća ukinuta je služba ladanjskih knezova u Astoreji. Naime, u to vrijeme središnja vlast toliko je ojačala da je neposrednu gradsku okolicu odlučila podvrgnuti svojoj izravnoj upravi. Služba ladanjskoga kneza zadržala se tijekom 15. stoljeća u Stonu, Slanskom primorju, Konavlima i na otocima Lastovu, Šipanu te Lopudu i Koločepu. Osim toga, jedno kratko vrijeme dubrovačka je vlada imenovala i ladanjskoga kneza za upravu nad Mljetom te otocima Korčulom, Bračom i Hvarom.⁶⁹

2.2. Crkveni život

Naslov dubrovačkog nadbiskupa prvi put se spominje u zapisima Mlečanina Ivana Đakona, vezanima uz pohod dužda Pietra II. Orseola na istočnojadranskoj obali, koji se dogodio oko 1000. godine. Tom je prilikom dubrovački nadbiskup, predvođeni dubrovačko poslanstvo, došao u susret duždu negdje u akvatoriju pokraj otočića Sv. Maksima, u blizini Korčule. Drugi spomen dubrovačkog nadbiskupa datiran je 27. rujna 1022. godine. Radi se o buli, kojom je papa Benedikt VIII. podijelio palij dubrovačkom nadbiskupu Vitalu te utvrdio jurisdikcijsko područje njegove dijeceze. S obzirom na to da je papa u svojoj buli spomenuo da to čini poput svoga predšasnika Grgura, može se zaključiti da je Dubrovačka metropolija osnovana za pontifikata pape Grgura V. (996.-999.), u posljednjim godinama 10. stoljeća.⁷⁰

Prva gruška župna crkva, čije vrijeme gradnje nije poznato, bila je posvećena svetom Pankraciju i nalazila se na Batali, dijelu Lapadskog poluotoka.⁷¹ Najstariji izvori koji svjedoče o postojanju te crkve potječu iz 1329. godine, no neki istraživači smatrali su da je postojala već u 11. stoljeću ili ranije.⁷² U neposrednoj blizini crkve nalazio se župni dvor,⁷³ a, prema pisanju Đura Krečka, prilikom izgradnje kuće obitelji Kolumbić ustanovljeno je da se na

⁶⁸ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 113-116. Detaljnije o službi ladanjskih knezova u Astoreji, vidi: J. Lučić, »Uprava u dubrovačkom vangradskom teritoriju (Astoreje).«: 231-249. O službi ladanjskih knezova na čitavom području Dubrovačke Republike, vidi: Z. Janeković-Römer, *Okvir slobode*: 145-151.

⁶⁹ Z. Janeković-Römer, *Okvir slobode*: 148. O dubrovačkim nastojanjima za proširenjem teritorija na Korčulu, Brač i Hvar te karakteru dubrovačke vlasti nad tim otocima, vidi: I. Prlender, »Dubrovačke teritorijalne pretenzije prema srednjodalmatinskim otocima.«: 1-9.

⁷⁰ I. Prlender, *Crkva i država u srednjovjekovnom Dubrovniku*: 56-58.

⁷¹ Đ. Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.«: 38.

⁷² L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 118. I. Gugić prenio je pogrešnu informaciju da se crkva prvi put spominje u 11. stoljeću. I. Gugić, *U zagrljaju grada Dubrovnika*: 34.).

⁷³ Đ. Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.«: 38.

prostoru oko crkve nalazilo groblje te je pronađeno nekoliko arheoloških nalaza. Iskopano je mnogo ljudskih kostiju i otkrivena oltarna ploča nekadašnje crkve.⁷⁴

Kult svetog Pankracija imao je istaknuto mjesto u vjerskom životu dubrovačkog stanovništva još od 10. stoljeća. Konstantin Porfirogenet spominje da su se u crkvi Sv. Stjepana u Dubrovniku čuvale relikvije svetog Pankracija, a osim njegovih, ondje su se, prema Mileciju, također nalazile i relikvije drugih rimskih svetaca i svetica koji su podnijeli mučeničku smrt: Ahileja, Nereja, Domicile i Petronile.⁷⁵ Serafin Marija Cerva zabilježio je da se u njegovo vrijeme u Moćniku dubrovačke katedrale čuvala ruka sv. Pankracija, koja je ondje prenijeta iz crkve Sv. Stjepana. Osim ruke, u dubrovačkoj su se stolnici nalazile i druge svećeve relikvije,⁷⁶ a neke moći sv. Pankracija ondje se nalaze i danas.⁷⁷

Sveti Pankracije nastavio se štovati i nakon što je sveti Vlaho određen za glavnoga dubrovačkog zaštitnika, a o važnosti koja se pridavala štovanju tog sveca svjedoči odredba donesena 1378. godine, prema kojoj dubrovačke vlasti nalažu svojim građanima da slave blagdan svetog Pankracija.⁷⁸ U Dubrovniku je spomendan sv. Pankracija, Nereja, Ahileja i Domicile (12. svibnja) uvršten u kalendar državnih blagdana,⁷⁹ a crkve posvećene svetom Pankraciju nalazile su se na krajnjim točkama Astoreje, što također dočarava značaj njegova kulta za dubrovačku komunu.⁸⁰

Prema Krečku, gruška crkva Sv. Pankracija bila je smještena na posjedu obitelji Kolumbić u Lopudskoj ulici,⁸¹ kako se u njegovo vrijeme nazivala današnja Dalmatinska ulica, kojom je preko Glavice išao stari put prema Uvali Lapad.⁸² Crkva se nalazila s desne strane ulice, zapadno od obližnje crkve posvećene sv. Foski.⁸³ Nisu poznate karakteristike stila gradnje crkve Sv. Pankracija, a ne zna se ni kojih je bila dimenzija. Međutim, u pročelje kuće Kolumbić uzidana su tri ulomka skulpture za koje se pretpostavlja da su pripadali crkvi Sv. Pankracija ili susjednoj crkvi Sv. Foske, koja se nalazila nešto istočnije od nekadašnje

⁷⁴ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 118.

⁷⁵ A. Marinković, »Hagiotopografija dubrovačke vlasti«: 94.

⁷⁶ S. M. Cerva, *Prolegomena za svetu dubrovačku metropoliju*: 477-479, 481, 486.

⁷⁷ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 118.

⁷⁸ A. Marinković, »Hagiotopografija dubrovačke vlasti«: 94. O najstarijim dubrovačkim svecima, vidi: J. Belamarić, »Sveti Vlaho i dubrovačka obitelj svetaca zaštitnika«: 29-39; N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 235-242.

⁷⁹ N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 230.

⁸⁰ A. Marinković, »Hagiotopografija dubrovačke vlasti«: 95-96. Smještajem crkava sv. Pankracija na krajnjim točkama Astoreje bile su obilježene dubrovačke granice; te su crkve bile poput graničnih kamenova između teritorija dubrovačke komune i teritorija okolnih slavenskih država. S jačanjem dubrovačke uprave i širenjem teritorija komune, sve se više pažnje poklanjalo simboličkoj reprezentaciji. A. Marinković, »Teritorijalno širenje Dubrovačke Komune/Republike i crkve njezinih svetaca zaštitnika.«: 232-233.

⁸¹ Đ. Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.«: 38.

⁸² L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 115.

⁸³ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 118.

župne crkve.⁸⁴ Radi se o ulomcima predromaničke lozice sa cvijetom, glavici i romaničko-gotičkom laviću.⁸⁵

Gruška župna crkva napuštena je 1617. godine, tijekom španjolsko-mletačkog rata.⁸⁶ Naime, mletačka je vlada u rujnu te godine izdala uputu generalnom providuru mora da na sve moguće načine nastoji naškoditi Dubrovniku, u prvom redu uništavajući državnu i privatnu, vlasteosku imovinu. Uputa je, između ostalog, uključivala uništavanje gradskog vodovoda, zahtijevanje i otimanje živežnih namirnica od stanovništva, uništavanje mlinova i vinogradarskih površina. Također, uputa je nalagala da se poduzmu napadi na one priobalne krajeve u kojima se nalaze ljetnikovci dubrovačke vlastele, što se, dakako, odnosilo i na Gruž.⁸⁷

U takvim, nesigurnim uvjetima za život na priobalnom izvangradskom području, koje je bilo izloženo napadima i nasilju, uvjeti rada gruške župne crkve bili su ugroženi. Stoga je odlukom Vicencija II. Lanterija, dubrovačkog nadbiskupa 1616.-1628. godine, matična župna crkva Sv. Pankracija napuštena, a za privremenu novu župnu crkvu izabrana crkva Sv. Mihajla *in arboribus*, koja se nalazila u unutrašnjosti Lapadskog poluotoka i, prema tome, nije bila toliko ugrožena od napada s mora. Ta je crkva 1668. godine postala stalnom župnom crkvom jer je crkva Sv. Pankracija na Batali bila uništena prethodne, 1667. godine u Velikoj trešnji, a zajedno s njom stradao je i obližnji župni dvor.⁸⁸

Nova župna crkva, posvećena svetome Mihajlu, u povijesnim se izvorima spominje puno prije crkve Sv. Pankracija na Batali. Naime, lokalitet *Na Mihajlu*, koji ukazuje na postojanje te crkve, spominje se u ispravi iz 1280. godine, kojom se objavljuje da Marin Uzolin prodaje svoj vinograd Radosti Dobrenovom. Vinograd, koji je bio smješten na Mihajlu (*positam ad Sanctum Michaellem de Arboribus*) trebao se prodati po cijeni od 45 perpera po zlati vinograda (*pro yperp. quadraginta quinque pro quolibet soldo de vinea*).⁸⁹

Crkva Sv. Mihajla izravno se spominje 18. srpnja 1281. godine u ispravi kojom „Rusin Balislava, opat i baštinik crkve Svetog Mihajla među Stablina, smještene u Gružu“ (*Rossinus de Balisclaua, abbas et hereditarius ecclesie sancti Michaelis de Arboribus, site in*

⁸⁴ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 118.

⁸⁵ C. Fisković, *Kultura dubrovačkog ladanja*: 61, bilj. 22.

⁸⁶ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 55. O španjolsko-mletačkom ratovanju na Jadranu 1617.-1619. godine, vidi: R. Samardžić, *Veliki vek Dubrovnika*: 70-82.

⁸⁷ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 55.

⁸⁸ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 55.

⁸⁹ *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 1: 65, br. 243. Radosta Dobrenov uvećao je svoj posjed 1282. godine, o čemu svjedoči isprava datirana na 19. rujna, kojom mu predstavnici samostana Sv. Andrije *de pelago* prodaju zemljište na Mihajlu (*positam ad sanctum Michaellem de arboribus in Grauossio*). *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 2: 193-194, br. 849.

Grauosio), kao i njezini drugi predstavnici, također baštinici, Mengacije i Petar Stilo, određuju da se jedno zemljište u vlasništvu crkve preda u zakup Petru Benessi i Deši, njegovoj supruzi. Prihode koje crkva Sv. Mihajla ostvari od davanja zemlje u zakup trebali su se iskoristiti za njezin popravak.⁹⁰

Spominjanje baštinka crkve svjedoči da se radi o privatnoj crkvi, čiju je izgradnju i opremanje liturgijskim predmetima financirala neka svjetovna osoba.⁹¹ Gradnja patronatskih crkava, odnosno crkava u privatnom vlasništvu, na području dubrovačke komune bila je učestala, što potvrđuju izvori iz 13. stoljeća. Baštinici patronatskih crkava odlučivali su koji će svećenik u njima održavati liturgiju te su imali pravo raspolaganja crkvenom imovinom. Pravo patronata bilo je nasljedno, a u slučaju da više nema nasljednika po muškoj liniji, mogle su ga naslijediti i žene.⁹²

Privatno vlasništvo nad crkvom u srednjovjekovnom razdoblju razlikuje se od privatnog vlasništva u današnjem smislu. Radi se samo o tehničkom terminu kojim se označuje kategorija vlasništva. Patronatske su crkve uglavnom služile kultu sveca koji je bio zaštitnik utemeljitelja pojedine crkve ili zaštitnik njegova vlasteoskog roda. Nositelji patronatskog prava imali su određene obveze i prava, koja proistječu iz prava vlasništva, no u njihove, patronatske crkve smjeli su dolaziti i drugi vjernici.⁹³

Spomenuti baštinik i opat crkve Sv. Mihajla, Rusin Valijev Balislava, bio je pripadnik dubrovačkoga patricijata. Živio je od oko 1210. do 1295. godine te se itaknuo u dubrovačkom društvu kao jedan od najobrazovanijih ljudi 13. stoljeća.⁹⁴ Rusin Balislava je 1283. godine vršio i funkciju opata dubrovačke crkve Sv. Petra Velikog, što se saznaje iz isprave kojom je određeno da se crkveno zemljište u blizini crkve Sv. Foske na Batali daje u zakup Ivanu Balislavi.⁹⁵

Na području župe Gruž, osobito na Lapadskom poluotoku, nalazio se velik broj patronatskih crkava o kojima svjedoče povijesni izvori. Ispod Male Petke nekoć se nalazila crkva Sv. Martina po kojoj je čitava lapadska uvala dobila ime Sumartin, odnosno Sumartin.⁹⁶ Crkva sv. Martina spominje se 1168. godine i radi se o najstarijoj poznatoj kršćanskoj

⁹⁰ *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 1: 336-337, br. 1121.

⁹¹ D. Zelić, »Prva crkva sv. Vlaha u Gradu.«: 44.

⁹² D. Zelić, »Prva crkva sv. Vlaha u Gradu.«: 46.

⁹³ D. Zelić, »Prva crkva sv. Vlaha u Gradu.«: 51.

⁹⁴ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 2: 30. Detaljnije o Rusinu Balislavi, vidi: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 4: 47.

⁹⁵ *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 2: 258, br. 1056. O vlasteoskom rodu Balislava i ograncima Ribića i Palmota, koji su proizašli iz njega, vidi: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 2: 28-37.

⁹⁶ Đ. Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.«: 38.

sakralnoj građevini u Lapadu.⁹⁷ Prema Adamoviću, imala je jedan oltar i bila je okrenuta prema istoku.⁹⁸ U jednoj ispravi iz 1282. godine spominje se njezin baštinik i opat Vital Bodacia (*Vitalis de Bodacia, abbas et hereditarius ecclesie sancti Martini de Grauosio*).⁹⁹ U blizini crkve Sv. Martina živjele su jedna ili dvije rekluze, a rekluzorij se prvi put spominje 1349. godine. U 15. stoljeću ondje su boravili i pustinjaci.¹⁰⁰ Tako je u razdoblju 1435.-1436. godine ondje djelovao pustinjak Pavao, jedan od šestorice pustinjaka koji su u to vrijeme živjeli u dubrovačkoj okolici.¹⁰¹ U srednjem vijeku uz crkvu je živjelo pet rekluzi i tri pustinjaka.¹⁰² Crkva je najvjerojatnije stradala u potresu 1667. godine, a Krečak spominje njezine razvaline.¹⁰³

U blizini crkve Sv. Martina nalazila se crkva Sv. Marije Magdalene, koja se spominje 1346. godine u oporuci Martina Menze. Po crkvi Sv. Marije Magdalene predio Lapada oko nje dobio je naziv *Mandaljena*.¹⁰⁴ Također, ispod ljetnikovca Gondola podno Velike Petke, danas poznatijem kao Villa Rašica, nalazila se crkva Sv. Ivana Evanđelista. Bila je ovećih dimenzija, a spominje se 1346. godine u oporuci Martina Menze, koji ostavlja svoj vinograd jednom svećeniku.¹⁰⁵ Crkva sv. Ivana Evanđelista spominje se 1882. godine kao ruševina.¹⁰⁶

Uz spomenute crkve, na području Lapada nalazile su se još brojne crkve i kapelice, od kojih je velik broj stradao u potresu 1667. godine.¹⁰⁷ Osim župne crkve Sv. Mihajla, od velike važnosti za crkveni život u Lapadu bila je crkva Sv. Vlaha na Gorici, koja se prvi put spominje 12. prosinca 1255. u darovnoj ispravi koju je dao sastaviti Miho Dobroslovov Ragnina, a u istom se dokumentu spominje i crkva unutar zidina posvećena istome svecu. Ragnina je Ivanu, opatu i baštiniku crkve, poklonio kalež, koji se trebao prodati, s čime su morali biti suglasni prokuratorji relikvija gradske crkve Sv. Vlaha, dok se prihod od njezove

⁹⁷ *Codex diplomaticus*. Sv. 2: br. 113, str. 119; J. Lučić, »Historijska topografija dubrovačke Astoreje«: 292; L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 76.

⁹⁸ V. Adamović, *Gruž*: 27.

⁹⁹ *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 2: 209, br. 899.

¹⁰⁰ N. Lonza, *Ana, Pavo, Grlica*: 168.

¹⁰¹ N. Lonza, »Crkvica i pustinjački stan na Sv. Orsuli u kasnom srednjem vijeku.«: 49.

¹⁰² N. Lonza, *Ana, Pavo, Grlica*: 274.

¹⁰³ Đ. Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.«: 38.

¹⁰⁴ Đ. Krečak, »O razvalinama starih crkava u Lapadu.«: 38. Akademski slikar Marko Rašica, pišući o nesretnom životu svoje prijateljice Flore Jakšić, koji mu je ona prepričala prema svojim sjećanjima, spominje i ruševinu crkve Sv. Marije Magdalene. Govoreći o poslovima koje je morala raditi, Flora spominje da je, između ostalog, brala smokve na svome posjedu, koji je smješten »u Mandaljeni, gdje se nalazi ona karakteristična ruševina nekog samostana, bez koje se ne može ni zamisliti Vala od Lapada«. M. Rašica, »Gospođa Flore iz Vale od Lapada.«: 29.

¹⁰⁵ Đ. Krečak, »O razvalinama«: 38.

¹⁰⁶ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 76.

¹⁰⁷ Većinu gruških crkava spomenuo je župnik don Ivo Gugić. Vidi u: I. Gugić, *U zagrljaju grada Dubrovnika*: 31-72.

prodaje trebao iskoristiti za popravak crkve na Gorici.¹⁰⁸ U blizini crkve nalazio se rekluzorij, a 1283. godine spominje se rekluza Zorka.¹⁰⁹ Prema Nelli Lonzi, u srednjem vijeku je uz crkvu živjelo 36 rekluza.¹¹⁰

O važnosti crkve Sv. Vlaha na Gorici za crkveni život stanovnika Dubrovnika i njegove okolice posvjedočio je Filip de Diversis, talijanski učitelj iz Luce, koji je držao nastavu u Dubrovniku od 1434. do 1441. godine.¹¹¹ Prema de Diversisu, u Gružu je smještena „jedna vrlo čašćena crkvica svetog Vlaha, ka kojoj hrle gotovo svi Dubrovčani, bilo da idu na put ili se odnekud vraćaju, pobožno slušaju misu, preporučujući se svecu ili zahvaljujući mu na svome zdravlju.“¹¹²

U Gospinom polju na Lapadu smješteno je svetište Gospe od Milosrđa, vrlo važno mjesto crkvenog života. Odlukom Fabiusa Tempestiva, dubrovačkog nadbiskupa od 1602. do 1616. godine, crkva Gospe od Milosrđa je u 17. stoljeću proširena i uzdignuta na položaj svetišta. Po Gospinoj crkvi čitavo se područje Selvakana počelo nazivati Gospinim poljem. Crkvu Gospe od Milosrđa često su posjećivali dubrovački pomorci, moleći se za Gospin zagovor prije putovanja i zahvaljujući joj po povratku s plovidbe.¹¹³ U kapucinskom samostanu u Gospinu polju nalazi se 51 zavjetna slika brodova, koje su pomorci donosili u svetište u razdoblju od 1640. do 1942. godine.¹¹⁴ Tijekom agresije na Dubrovačku Republiku 1806. godine, u crkvu Gospe od Milosrđa ušli su pripadnici rusko-crnogorske vojske i oštetili Gospinu oltarnu sliku, djelo dubrovačkog slikara Pera Matteija iz 1721. godine, koja je ubrzo bila restaurirana.¹¹⁵

Crkvom i svetištem Gospe od Milosrđa u početku su upravljala dvojica članova dubrovačkog Senata, a od 1692. godine uprava nad crkvom povjerena je starijim gradskim svećenicima, dok su crkvu čuvale dominikanke trećoretkinje. Upravu nad svetištem u drugoj polovici 19. stoljeća dobili su isusovci, koje su nakon toga zamijenili pijaristi. Zatim je 1887. godine odlučeno da upravu nad svetištem ponovno preuzme dijecezansko svećenstvo. Njihovo je upravljanje crkvom potrajalo do 1913. godine, kada je Josip Marčelić, dubrovački biskup od 1894. do 1928. godine, upravu nad svetištem Gospe od Milosrđa povjerio kapucinima.¹¹⁶

¹⁰⁸ D. Zelić, »Prva crkva sv. Vlaha u Gradu«: 44.

¹⁰⁹ N. Lonza, *Ana, Pavo, Grlica*: 163.

¹¹⁰ N. Lonza, *Ana, Pavo, Grlica*: 279-280.

¹¹¹ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 33.

¹¹² F. de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*: 46. Za latinski izvornik, vidi: F. de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*: 144.

¹¹³ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 19.

¹¹⁴ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 23.

¹¹⁵ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 25.

¹¹⁶ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 24-25.

Na užem području Gruža, tj. na prostoru koji se danas smatra Gružem, središte crkvenog života bila je dominikanska crkva Sv. Križa, koja je bila izgrađena 1439. godine. Prema predaji, Marinu Bičiću, dobrostojećem građaninu Dubrovnika, za vrijeme njegova boravka u kući u Gružu, u snu se ukazao svijetli križ, što je on shvatio kao Božju poruku da mora izgraditi crkvu s tim titularom. S obzirom na to da su dominikanci tada tražili mjesto za izgradnju crkve i samostana, Bičić im je ponudio svoj gruški posjed i inicirao izgradnju, o čemu svjedoči pismo dubrovačke vlade Bartolomeju Texieru, generalu dominikanskog reda, upućeno 7. listopada 1449. godine.¹¹⁷

Čitavo gruško stanovništvo redovno je dolazilo na proslavu blagdana Našašća svetog križa, koji se slavi 3. svibnja. Tada se održavala svečana procesija Gruškom obalom, a nakon toga bi uslijedila svečana pjevana misa u crkvi Sv. Križa, a zatim blagoslov i slavlje, koje je uključivalo veslačko natjecanje u Gruškoj luci, glazbu, pucanje trombunjera i razne druge zabavne sadržaje. Također, veliku je važnost za gruško stanovništvo imao blagdan Gospe od Rozarija (7. listopada), kada je gruški župnik u crkvi Sv. Križa držao svečanu misu i bio na čelu svečane procesije, noseći Gospin kip. Povezanost župne crkve Sv. Mihajla u Lapadu i crkve Sv. Križe posebno se isticala na Veliki petak. Naime, tada se održavala procesija od crkve Sv. Mihajla preko Batale i Gruške obale do dominikanske crkve Sv. Križa.¹¹⁸

Osim crkve Sv. Križa, u Gružu je za vjerski život važnu ulogu imala crkva Sv. Nikole na Škaru, u kojoj je bila smještena bratovština brodograditelja. Ta je crkva bila izgrađena 1527. godine,¹¹⁹ kada je dubrovački Senat ustupio dubrovačkim brodograditeljima i brodovlasnicima dio državnog zemljišta, udovoljivši time njihovoj molbi. U crkvi Sv. Nikole održavali su se crkveni obredi prilikom porinuća brodova izgrađenih u gruškom brodogradilištu.¹²⁰

Još jedna važna crkva smještena je na brežuljku Nuncijata, koje je dobilo ime po njezinu titularu. Naime, titular crkve je Blažena Djevica od Blagovijesti (*Beata Vergina Annunziata*), pa se brežuljak na kojemu je smještena prvo nazivao *Luncijata*, a u novije vrijeme se ustalio naziv *Nuncijata*.¹²¹ Crkva se prvi put spominje 1348. godine, za vrijeme velike epidemije kuge, u oporuci koju je dao sastaviti dubrovački trgovac Anđelo Ljutica. On je odlučio oporučno ostaviti novac za gradnju nekoliko crkava na području dubrovačke komune, a jedna od njih bila je i gruška crkva Gospe Luncijate. Crkve s tim titularom inače su

¹¹⁷ S. Krasić, »Dominikanski samostan Sv. Križa u Gružu«: 186.

¹¹⁸ S. Krasić, »Dominikanski samostan Sv. Križa u Gružu«: 194.

¹¹⁹ C. Fisković, »Pravilnik bratovštine, dokumenti o gradnji i ostaci brodogradilišta u Gružu.«: 124.

¹²⁰ C. Fisković, »Pravilnik bratovštine, dokumenti o gradnji i ostaci brodogradilišta u Gružu.«: 120.

¹²¹ A. Bezek i V. Lupis, *Crkva Gospe Luncijate u Gružu: 7-8*, bilješka 1, 11.

se gradile kao zavjetne crkve, na uzvišenim mjestima i prilazima naselju, a cilj im je bio božanska zaštita protiv kuge i ostalih zaraznih bolesti.¹²² U blizini crkve nalazio se rekluzorij, koji se prvi put spominje 1371. godine.¹²³ Ondje je tijekom srednjeg vijeka živjelo devet rekluza.¹²⁴

Na području župe Gruž djelovale su četiri bratovštine.¹²⁵ Prva, ujedno i jedna od najstarijih u Dubrovačkoj Republici, bila je Bratovština sv. Mihajla uz istoimenu crkvu, koja se u izvorima spominje 1290. godine.¹²⁶ Dubrovački nadbiskup Bonaventura iz Parme potvrdio je 1292. godine matrikulu bratovštine,¹²⁷ koja je u narednim stoljećima doživljavala određene dopune.¹²⁸ Između tri crkve, pri crkvi Sv. Đurđa ustanovljena je 1436. godine bratovština posvećena tom svecu,¹²⁹ a gruški su se pomorci 1594. godine povezali u obrtničku Bratovštinu sv. Nikole sa sjedištem u crkvi Sv. Nikole na Kantafigu.¹³⁰ Naposljetku, 1723. godine osnovana je još jedna bratovština, posvećena Gospi od Milosrđa, smještena pri istoimenoj crkvi u Gospinu polju na Lapadu.¹³¹

2.3. Gospodarske prilike

Za vrijeme Dubrovačke Republike stanovništvo Gruža pretežno se bavilo poljoprivredom i pomorstvom. Velik dio muškog stanovništva počeo se u 14. stoljeću upošljavati u brodogradnji, koja je ubrzo postala jedna od najvažnijih gospodarskih djelatnosti u Gružu.¹³² Poljoprivreda je najviše bila razvijena na području Lapadskoga, Gospinoga i Gruškog polja, gdje su bila smještena plodna i prostrana zemljišta. Osim toga, velik dio stanovništva bavio se ribarstvom jer je obližnji akvatorij bio bogat ribom.¹³³

O poljoprivrednim površinama na području župe Gruž svjedoče brojni povijesni izvori. Današnje Gospino polje u srednjem se vijeku nazivalo Selvakan (*Seluacano*),¹³⁴ a u

¹²² A. Bezek i V. Lupis, *Crkva Gospe Luncijate u Gružu*: 12.

¹²³ N. Lonza, *Ana, Pavo, Grlica*: 171.

¹²⁴ N. Lonza, *Ana, Pavo, Grlica*: 273.

¹²⁵ A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 180-181.

¹²⁶ A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 180. Tekst matrikule Bratovštine sv. Mihajla donio je: K. Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije*. Sv. 1: 3-6.

¹²⁷ A. Dračevac, »Odnos među bratstvima stare gruške parokije.«: 98.

¹²⁸ K. Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije*. Sv. 1: IV-V.

¹²⁹ K. Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije*. Sv. 1: V; A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 181. Tekst matrikule Bratovštine sv. Đurđa, vidi u: K. Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije*. Sv. 1: 78-86.

¹³⁰ A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 180-181.

¹³¹ A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 181.

¹³² A. Marinović, »Gruž. (Kratki povijesni pregled).«: 176.

¹³³ A. Ničetić, *Nove spoznaje o postanku Dubrovnika*: 124.

¹³⁴ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 21.

nekim se izvorima spominje i kao Biskupija.¹³⁵ Toponim Selvakan spominje se, primjerice, u jednoj objavi o prodaji vinograda iz 1279. godine, kada je Mato Massio prodao Teodoru Bodacchiji „svoje vinograde, smještene na Selvakanskom polju, za 160 perpera“ (*vineas suas, positas in Plano Seluaçani, pro yperp. centum sexaginta*).¹³⁶ Kroz dolinu u kojoj je smješteno Gospino polje u prošlosti je tekao potočić, koji se ulijevao u more. Polje je bilo pogodno za poljoprivredu, a uglavnom su se uzgajale vinova loza i masline. Osim toga, ondje je bio razvijen lov, najčešće na fazane.¹³⁷

Iznad uvale Sumratin nalaze se Velika (197 m) i Mala Petka (145 m). Petka se u izvorima često spominje kao *Mons Actus* (Oštri vrh). Danas ima bogatu vegetaciju, koja obuhvaća uglavnom borove, makiju i hrastove, a Velika je Petka u prošlosti bila većim dijelom pokrivena maslinicima.¹³⁸ Sačuvani su brojni povijesni izvori koji svjedoče o kupnjama i prodajama plodne zemlje na obroncima Petke. Tako je, primjerice, u jednoj ispravi iz 1295. godine Jakov Gogel prodao nekom Bogdanu „četiri zlatice svoje zemlje“ (*solidos IIII de terra sua*), koje se nalaze na Petki (*ad montem Acutum*).¹³⁹ U šumama Velike i Male Petke bio je razvijen lov na fazane, zečeve, lisice, kosoviće i druge ptice.¹⁴⁰

Osim maslina i vinove loze, na području župe Gruž uzgajale su se razne vrste povrća (prokule, tikve, kaulin, bob, luk, kopar, grahorice, itd.), voća (trešnje, višnje, kruške, jabuke, smokve, breskve, lubenice i dinje, orasi, bajami, naranče, šipak, grožđe, itd.) i žitarica (ječam, pšenica, zob, proso). Međutim, žitarice se nisu uzgajale u tolikoj mjeri koliko vinova loza, povrće i voće. U Gružu je, osim kultiviranog zemljišta, bilo i šumskog prostora. Stanovništvo se također bavilo i stočarstvom.¹⁴¹

Sudeći prema popisu pomoraca iz 18. stoljeća, kojeg je objavio Josip Luetić, brojni su Gružani služili kao članovi posade na dubrovačkim brodovima. Tako se, primjerice, Gružanin Tomo Nikolin Grego spominje tri puta u popisu pomoraca (1752., 1754. i 1755.), a jedanput (1754.) u svojstvu brodske tesara. Također, Tomo Kentra je zabilježen kao brodski tesar 1754. godine, a spomenut je i dvije godine poslije.¹⁴² U Gružu se još u srednjem vijeku spominje skelarenje, prevoženje barkom s jedne obale Gruškog zaljeva na drugu. Skelari su

¹³⁵ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 19.

¹³⁶ *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 1: 13-14, br. 45.

¹³⁷ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 19.

¹³⁸ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 73.

¹³⁹ *Spisi dubrovačke kancelarije*. Sv. 3: 260, br. 759.

¹⁴⁰ L. Bradarić, *Zapisi iz lapadske prošlosti*: 79.

¹⁴¹ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 95-96.

¹⁴² J. Luetić, *O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*: 58.

bili u službi dubrovačke komune, a prevozili su ljude barkom od Lapadske obale do današnjega Hotela Petka.¹⁴³

Sudeći prema arhivskim izvorima, brodogradnja se u Gružu počela razvijati u 14. stoljeću. Najstariji spomen izgradnje broda u Gružu zabilježen je 1342. godine. Dubrovačka Republika je otvaranjem brodogradilišta u Gružu 1525. godine postigla uvjete za još snažniji razvoj brodogradnje i pomorstva. Gruško brodogradilište bilo je smješteno na državnom zemljištu, a protezalo se od posjeda Krista Caboge prema Kantafigu. Na brodogradilištu je 1526. godine podignuta prizemnica, koja je služila za smještaj brodovlasnika tijekom izgradnje njihovih brodova te za potrebe brodograditelja.¹⁴⁴

Prema istraživanju Josipa Luetića, na gruškom brodogradilištu je tijekom druge polovice 17. stoljeća izgrađeno više od 50 trgovačkih jedrenjaka, više nego u drugim brodogradilištima na području Dubrovačke Republike. Osim gruškog, u Republici je tada bilo aktivno još nekoliko manjih brodogradilišta, koja su bila smještena na otocima Šipanu, Lopudu i Lastovu te u Brsečinama i Slanome. No, posao koji se obavljao na brodogradilištu u Gružu bio je neusporedivo veći od onog što su pružili radnici na drugim brodogradilištima u Republici.¹⁴⁵

Brodogradnja je bila važan izvor prihoda za stanovništvo župe Gruž, a gruška su brodogradilišta dala veliki doprinos razvoju dubrovačkog pomorstva. U drugoj polovici 18. i na početku 19. stoljeća na gruškom predjelu Kantifig nalazilo se brodogradilište obitelji Pilato, čija se brodograditeljska djelatnost može pratiti u povijesnim izvorima od 1749. do 1813. godine. Osim brodogradnjom, koja se prenosila s oca na sina, članovi obitelji Pilato bavili su se pomorstvom, a zapošljavani su i kao sudski vještaci u brodograditeljstvu.¹⁴⁶

Gruška obitelj Valjalo također se bavila brodogradnjom u drugoj polovici 18. stoljeća, kada su se posebno istaknula dvojica članova obitelji istoga imena, Ivan Valjalo i Ivan Mihov Valjalo. Proto Ivan Valjalo je u Gružu 1785. godine izgradio pulaku nazvanu *L'Ardita*, a 1790. godine navu *La Pace*. Gružanin Ivan Mihov Valjalo sklopio je 1792. godine ugovor o izradi broda s kapetanom Nikolom Andričevićem. Iste je godine i Mato Andričević, u svojstvu opunomoćenika kapetana Miha Valjala, sklopio ugovor o gradnji broda s Ivanom Mihovim Valjalom, a proto Ivan Valjalo je 1793. godine izgradio brigantin *Rondinella*, kojeg je bio naručio kapetan Ivan Passabanda.¹⁴⁷

¹⁴³ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*: 101.

¹⁴⁴ A. Marinović, »Gruž (Kratki povijesni pregled).«: 176-177.

¹⁴⁵ J. Luetić, *Brodovlje Dubrovačke Republike XVII stoljeća*: 32-33.

¹⁴⁶ V. Ivančević, »O gruškim brodograditeljima i pomorcima iz obitelji Pilato.«: 193-194.

¹⁴⁷ V. Ivančević, »O Valjalima, gruškim brodograditeljima i pomorskim kapetanima iz 18. stoljeća.«: 271-272.

Na lapadskoj strani Gruškog zaljeva, na Gimanu, nalazio se *škar* obitelji Krile, koji su se brodogradnjom bavili od vremena Dubrovačke Republike sve do druge polovice 20. stoljeća. Ivan Krile sklopio je 1794. godine ugovor s kapetanom Nikolom Kampanelijem, kojem se obvezao izgraditi jedan brod. Osim njega, u to vrijeme je djelovao i Baltazar Krile, koji je izradio jedan brod za Antuna Bevana, a jedan za Ivana Hasdovca. Ivan i Baltazar Krile su na svom brodogradilištu tijekom posljednje četvrtine 18. stoljeća izgradili čitav niz brodova, pri čemu su pojedine brodove gradili sami, dok su neke gradili surađujući s drugim brodograditeljima. Primjer takve suradnje bila je, primjerice, izgradnja brigantina *L'assunta*, kojeg je Ivan Krile izgradio 1794. godine u suradnji s Antunom Bračaninom. Također, Baltazar Krile je 1795. godine izgradio pulaku, nazvanu *Sant' Antonio di Padova*, surađujući s Tomom Ćurbehanom.¹⁴⁸

Krajem 18. stoljeća u Gružu je djelovalo 50 brodograditelja-prota, a najzastupljeniji su bili brodograditelji iz obitelji: Vilenik (20%), Pilato (16%), Radić (12%) i Šutić (10%) (tablica 1). Osim njih, u Gružu su u to vrijeme radila dvojica brodograditeljskih majstora i petorica majstora kalafata.¹⁴⁹

Tablica 1. Popis prezimena brodograditelja-prota u Gružu krajem 18. stoljeća

Prezime	Broj brodograditelja-prota	Udio (%)
Bekir	1	2,00
Božović	1	2,00
Bračanin	1	2,00
Jugović	2	4,00
Ćurbehan	2	4,00
Kordić	1	2,00
Krile	2	4,00
Kristović	1	2,00
Krtica	1	2,00
Kulišić	1	2,00
Lujak	1	2,00
Margić	1	2,00

¹⁴⁸ V. Ivančević, »Brodogradilište Krile u Gružu.«: 22-23.

¹⁴⁹ V. Ivančević, »O brodogradnji u Dubrovniku potkraj Republike.«: 559-560.

Marinović	1	2,00
Pilato	8	16,00
Radić	6	12,00
Šoletić	1	2,00
Šutić	5	10,00
Valjalo	3	6,00
Vilenik	10	20,00
Vlašić	1	2,00
Ukupno	50	100

Izvor: V. Ivančević, »O brodogradnji u Dubrovniku potkraj Republike.«: 559-560.

3. Broj stanovnika župe Gruž

Stanovništvo Dubrovnika i Dubrovačke Republike popisivano je u više navrata, no većinom se radi o djelomičnim, odnosno nepotpunim popisima stanovništva, od kojih nisu svi sačuvani.¹⁵⁰ Najstariji sačuvani popis, u kojem je popisano stanovništvo svih naselja Republike osim Dubrovnika, Bosanke, Stona, te otoka Lokruma, Mljeta i Lastova, proveden je 1673/4. godine, a dubrovačka je vlada taj posao povjerila župnicima, a ne, kako je dotada bila praksa, članovima vlasteoskog staleža.¹⁵¹

Popis je nastao nekoliko godina nakon Velike trešnje, u vrijeme intenzivne obnove grada, iz statističkih razloga, pošto je državnim vlastima bilo u interesu utvrditi točan broj stanovnika na teritoriju Republike.¹⁵² Popisivanje stanovništva po svojim župama obavljala su 32 župnika, koji su u tu svrhu od dubrovačke vlade primili nalog da trebaju popisati svo stanovništvo, uključujući i ono koje nije primilo pričest, tj. i djecu do 12. godine života.¹⁵³

Popis stanovništva župe Gruž, u formi u kojoj ga je sastavio njezin župnik, ima nekoliko nedostataka. Naime, dok su neki popisivači naveli broj domaćinstava i broj ukućana, odjeljujući po rubrikama muškarce, žene i djecu, gruški župnik uopće nije naveo broj kuća, već je samo popisao imena muškaraca i žena, uvrstivši i djecu, ovisno o njihovu spolu, u jednu od te dvije skupine.¹⁵⁴ Također, dok su neki popisivači radi preciznije identifikacije stanovnika upisali i njihova prezimena, to nije bio slučaj s gruškim župnikom, koji je osobe identificirao uglavnom samo po patronimiku.¹⁵⁵

Prema popisu iz 1673./4. godine, u župi Gruž zabilježeno je ukupno 430 stanovnika, od čega 144 muškarca (33,39%) i 286 žena (65,51%).¹⁵⁶ Godine 1799. popisani su svi stanovnici Republike stariji od 14 godina jer je dubrovačka vlada za njih odredila obvezu godišnje kupnje određene količine državne soli. Popis iz 1799. godine bilježi da su u Gružu u to vrijeme živjela 443 stanovnika.¹⁵⁷

¹⁵⁰ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*: 19. Za pregled popisa stanovništva prije popisa iz 1673/4., vidi: Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike«: 419-420, bilješka 2; S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 19-20.

¹⁵¹ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 21.

¹⁵² Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike«: 424.

¹⁵³ Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike«: 421-422.

¹⁵⁴ Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike«: 425-426.

¹⁵⁵ Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike«: 425 i 425, bilj. 16.

¹⁵⁶ *Stato della popolazione degli anno 1673. e 1674.*, ser. *Diplomata et acta*, 17. st., br. 1809, no. 9 *Parochia di Gravosa*, ff. 1r-8v (DAD). Prema Šundrici, u popisu je zabilježeno ukupno 437 stanovnika, od čega 174 muškarca i 263 žene. Z. Šundrica, »Popis stanovništva Dubrovačke Republike«: 455.

¹⁵⁷ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 22.

Francuski popis stanovništva iz 1807. godine posebno bilježi stanovništvo Gruža, a posebno stanovništvo Lapada. U Gružu je živjelo 426 stanovnika (79,33%), od čega 188 muškaraca (44,13%) i 238 žena (55,87%), dok je ukupan broj stanovnika na području Lapada iznosio 111 (20,67%), od čega 50 muškaraca (45,05%) i 61 žena (54,95%). Prema popisu iz 1807. godine, na području župe Gruž zabilježeno je 299 žena (55,68%) i 238 muškaraca (44,32), ukupno 537 stanovnika.¹⁵⁸

Osim što donosi broj stanovnika ovisno o njihovoj spolu, francuski popis bilježi i broj kuća u Gružu i Lapadu, kao i broj obitelji koje su ondje stanovale. Prema popisu, u Gružu su bile 92 kuće (77,31%) te je ondje živjelo 98 obitelji (78,40%), dok se na području Lapada nalazilo 27 kuća (22,69%) i isto toliko obitelji (21,60%). Prema tome, ukupno je na području župe Gruž bilo 119 kuća, odnosno 125 obitelji.¹⁵⁹

Tablica 2. Kretanje broja stanovnika župe Gruž prema popisima stanovništva

Godina	Broj stanovnika
1673/4.	430
1807.	537

Izvori za tablicu 2: *Stato della popolazione degli anno 1673. e 1674.*, ser. *Diplomata et acta*, 17. st., br. 1809, no. 9 *Parochia di Gravosa*, ff. 1r-8v; S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 23.

Dubrovački nadbiskup Andrija de Robertis (1708.-1713.) izvršio je kanonsku vizitaciju župe Gruž 17. lipnja 1710. godine. Prilikom posjete župnoj crkvi Sv. Mihajla u Lapadu, nadbiskup je provjerio stanje župnih knjiga, a prema stanju duša tada je u župi živjelo 318 stanovnika.¹⁶⁰ U vrijeme nadbiskupa Angela Franchija (1728.-1752.), 26. listopada 1728., izvršena je kanonska vizitacija i zabilježeno je da je u župi bilo 355 vjernika.¹⁶¹ U Gružu je, prema kanonskoj vizitaciji iz 1741. godine, živjelo 365 stanovnika.¹⁶² Dubrovački nadbiskup

¹⁵⁸ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 22-23.

¹⁵⁹ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 23.

¹⁶⁰ *Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710*, f. 58r-v, sig. 1, ser. 3 (ABD); A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 103.

¹⁶¹ *Visitationes arhiepiscopi Angelo Franchi 1728-1748*, ff. 20r-22r, sig. 1, ser. 3 (ABD). Dračevac je zabilježio pogrešan podatak o 377 stanovnika. A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 104.

¹⁶² *Visitationes arhiepiscopi Angelo Franchi 1728-1748*, f. 117r. Dračevac je pogrešno zabilježio godinu vizitacije. Naime, naveo je da je 1744. godine zabilježeno 365 stanovnika, no vizitacija je bila obavljena 1741. godine. A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 104.

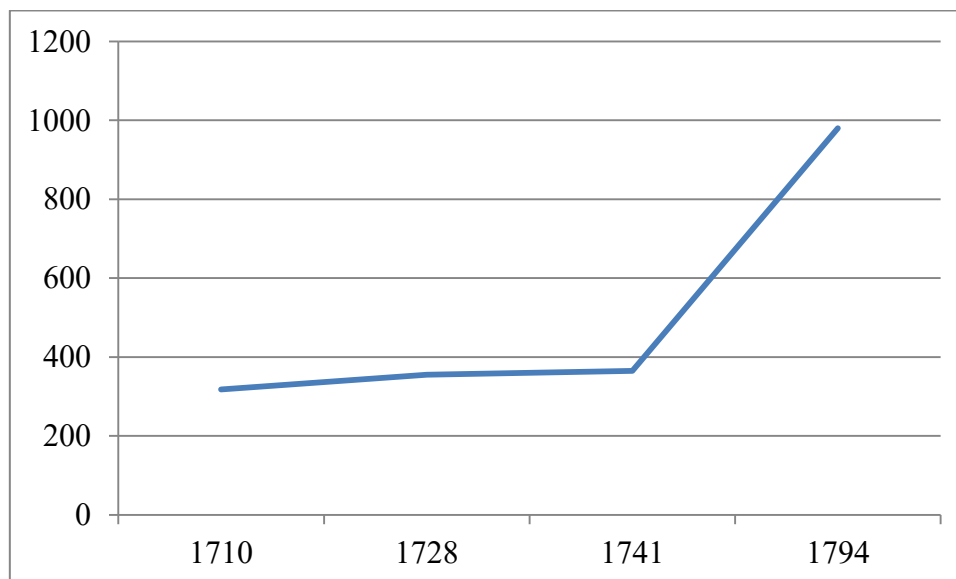
Lujo Spagnoletti (1792.-1799.) obavio je kanonsku vizitaciju župe 24. srpnja 1794. godine, kada je zabilježeno 980 stanovnika u 142 obitelji (tablica 2).¹⁶³

Tablica 3. Kretanje broja stanovnika župe Gruž u 18. stoljeću prema kanonskim vizitacijama

Godina vizitacije	Broj stanovnika	Broj obitelji
1710.	318	
1728.	355	
1741.	365	
1794.	980	142

Izvori za tablicu 3 i grafikon 1: *Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710*, f. 58r-v, sig. 1, ser. 3 (ABD); *Visitationes arhiepiscopi Angelo Franchi 1728-1748*, ff. 20r-22r, 117r, sig. 1, ser. 3 (ABD); *Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et archiepiscopi Bani 1793-1805*, ff. 21v-22r, sig. 1., ser. 3 (ABD); A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 103-104.

Grafikon 2. Kretanje broja stanovnika župe Gruž u 18. stoljeću prema kanonskim vizitacijama

¹⁶³ *Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et archiepiscopi Bani 1793-1805*, ff. 21v-22r, sig. 1, ser. 3 (ABD); A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 104.

4. Prirodno kretanje stanovništva

4.1. Natalitet

Analiza nataliteta na području župe Gruž u razdoblju od 1684. do 1808. godine izvršena je na temelju podataka iz dvije matične knjige krštenih. Provedena je analiza distribucije rođenih po godinama te su izračunate prosječne stope nataliteta za pojedina razdoblja. Osim toga, istraženo je sezonsko (mjesečno) kretanje broja začelih i rođenih, a na temelju podataka iz matica krštenih obrađena je i spolna struktura rođenih.

4.1.1. Godišnja distribucija rođenih i stope nataliteta

U razdoblju od 1684. do 1808. godine u matične knjige krštenih župe Gruž upisane su 1.173 krštene osobe. Prosječni godišnji broj rođenih iznosio je 9,38. Najviše rođenih zabilježeno je 1802. godine (23), a najmanje 1720., 1730. i 1743. godine (2), dok 1745. godine u maticu krštenih nije ubilježena niti jedna osoba (tablica 5).

Prosječna stopa nataliteta prvi je put izračunata za razdoblje od 1710. do 1728. godine, kada je iznosila 16,27‰. U sljedećem je razdoblju (1728.-1741.) uslijedio porast stope nataliteta te je ona iznosila 18,45‰. Međutim, do kraja stoljeća (1741.-1794.) nastupilo je smanjenje stope nataliteta, koja se spustila na 15,06‰ (tablica 4). Može se zaključiti da se radi o vrlo niskim stopama, koje ne predstavljaju stvarnu sliku kretanja nataliteta u 18. stoljeću, čemu je najvjerojatnije pridonijela neredovitost upisivanja rođenih u matice krštenih.

Tablica 4. Prosječne stope nataliteta u župi Gruž u 18. stoljeću

Razdoblje	Stopa nataliteta (‰)
1710.-1728.	16,27
1728.-1741.	18,45
1741.-1794.	15,06

Izvori: *MKŽG (1684-1774)*; *MKŽG (1775-1811)*; *Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710*, f. 58r-v, sig. 1, ser. 3 (ABD); *Visitationes arhiepiscope Angelo Franchi 1728-1748*, ff. 20r-22r, 117r, sig. 1, ser. 3 (ABD); *Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et*

archiepiscopi Bani 1793-1805, ff. 21v-22r, sig. 1., ser. 3 (ABD); A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 103-104.

Prosječna stopa nataliteta u gradu Dubrovniku od 1642. do 1650. iznosila je 29%, u razdoblju od 1678. do 1756. popela se na 33,3%, a u 19. stoljeću (1811.-1857.) spustila se na 27,7%.¹⁶⁴ U unutrašnjosti Konavala je opća stopa nataliteta u 18. stoljeću iznosila oko 35%, dok je u Cavtatu bila manja te se kretala oko 25%.¹⁶⁵

4.1.2. Sezonska (mjesečna) distribucija rođenih

Prilikom analize sezonskog (mjesečnog) kretanja začeca i rođenja pojavio se problem nedostatka podataka o mjesecu rođenja za razdoblje od 1775. do 1808. godine. Naime, tijekom tog razdoblja u matične knjige krštenih unosio se najčešće samo datum krštenja djeteta, a ne i datum njegova rođenja. Stoga je istraživanje sezonske (mjesečne) distribucije začeca i rođenja obuhvatilo razdoblje od 1684. do 1774. godine. Iz analize su izuzeti slučajevi u kojima nije bilo moguće utvrditi mjesec rođenja djeteta.

Analiza sezonske (mjesečne) distribucije začetih i rođenih provedena je na temelju baze od 797 osoba za koje je bilo moguće utvrditi mjesec rođenja. Tijekom analiziranog razdoblja najviše djece bilo je rođeno u zimskim mjesecima siječnju (10,41%) i veljači (11,29%), a najmanje u lipnju (5,27%) (tablica 6).

Na području sjeverozapadne Hrvatske maksimum rođenih bio je u siječnju, veljači i ožujku, dok se najmanje djece rađalo u lipnju.¹⁶⁶ U Konavlima je najviše rođenih zabilježeno u studenome i rujnu, dok je najmanje djece bilo rođeno u lipnju.¹⁶⁷ U hercegovačkoj župi Gradac najmanje rođenih zabilježeno je u mjesecu srpnju (5,60%), dok je najviše osoba rođeno u ožujku (12,32%).¹⁶⁸ U Ravnome je također maksimum zabilježen u ožujku (10,48%), dok je najmanje djece bilo rođeno u studenome (6,11%).¹⁶⁹

¹⁶⁴ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 76.

¹⁶⁵ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1: 244.

¹⁶⁶ T. Luetić, »Demografska analiza stanovništva grada Samobora«: 213-214.

¹⁶⁷ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1: 251.

¹⁶⁸ A. Koncul, *Od mora do Mramora*: 103.

¹⁶⁹ M. Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini*: 124.

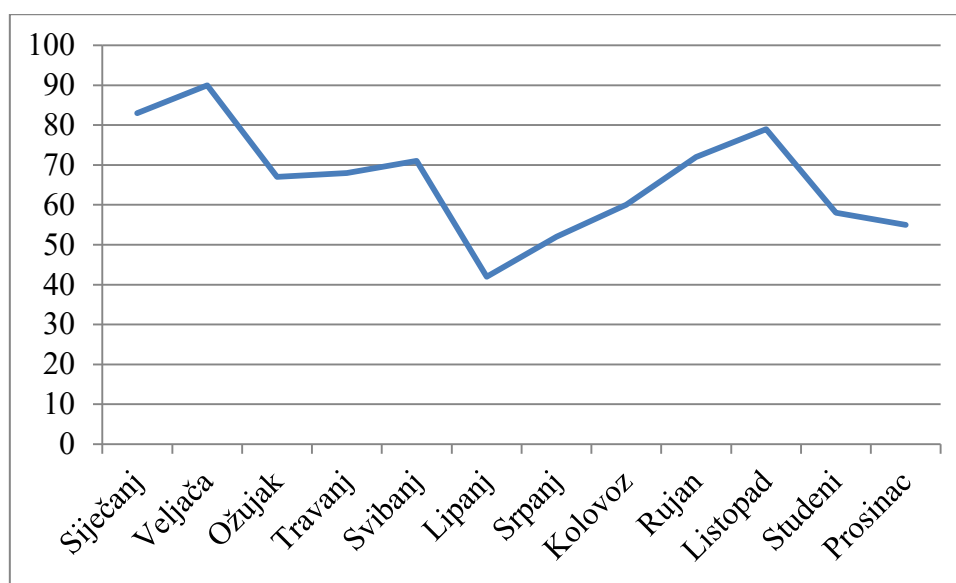
Tablica 6. Mjesečna distribucija začetih i rođenih u župi Gruž (1684.-1774.)

Mjesec rođenja	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ukupno
Mjesec začeca	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	Ukupno
1684.	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	2	2	7
1685.	1	2	2	3	1	2	2	1	1	0	0	0	15
1686.	0	0	3	0	3	0	1	1	2	0	1	0	11
1687.	2	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	7
1688.	3	0	0	0	0	0	2	1	0	1	0	3	10
1689.	1	1	1	0	1	1	0	1	1	3	1	2	13
1690.	0	1	1	1	1	1	0	1	1	2	2	3	14
1691.	1	1	1	2	1	0	0	5	1	0	0	0	12
1692.	0	1	2	2	0	1	0	1	2	2	1	1	13
1693.	1	0	1	1	3	0	0	1	1	0	0	2	10
1694.	0	1	0	2	3	0	0	0	0	0	0	1	7
1695.	0	0	0	3	0	0	0	0	3	0	1	1	8
1696.	0	2	2	0	0	1	1	0	0	1	3	0	10
1697.	0	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	5
1698.	0	1	1	2	1	2	0	0	1	1	0	1	10
1699.	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	6
1700.	1	0	1	3	0	1	1	0	0	1	1	0	9
1701.	1	0	1	2	1	0	0	0	2	0	1	0	8
1702.	2	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	6
1703.	1	0	0	1	2	0	1	0	1	0	0	0	6
1704.	0	1	3	1	0	1	0	0	1	0	0	1	8
1705.	0	2	1	0	0	0	0	1	1	1	0	2	8
1706.	1	0	0	3	1	1	0	0	0	1	1	0	8
1707.	1	0	2	1	0	0	1	1	1	2	0	0	9
1708.	1	1	0	0	0	0	0	2	2	1	0	0	7
1709.	0	2	0	1	1	1	0	0	2	0	1	0	8
1710.	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	4
1711.	0	1	0	2	0	1	0	0	1	1	1	1	8
1712.	1	1	3	0	2	0	1	1	0	1	0	0	10
1713.	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	6

1714.	0	1	2	0	0	0	0	0	1	0	1	1	6
1715.	0	1	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	5
1716.	1	1	0	0	0	1	2	0	0	1	1	0	7
1717.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	0	0	4
1718.	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	0	3
1719.	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	5
1720.	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
1721.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4
1722.	1	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4
1723.	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	6
1724.	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	4
1725.	2	1	0	0	0	0	0	1	0	1	2	1	8
1726..	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	5
1727.	0	0	0	1	2	1	0	1	0	0	0	0	5
1728.	1	1	0	1	0	0	0	1	2	1	0	0	7
1729.	2	0	0	1	2	1	0	0	1	1	0	0	8
1730.	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
1731.	0	0	0	1	1	0	0	1	0	2	3	2	10
1732.	0	3	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1	7
1733.	1	1	0	0	1	0	0	1	0	2	0	1	7
1734.	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	4
1735.	0	1	1	0	2	1	0	0	1	1	0	2	9
1736.	1	0	1	0	1	1	1	3	0	0	0	0	8
1737.	3	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	7
1738.	0	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	7
1739.	1	0	0	0	2	0	0	2	1	0	1	0	7
1740.	0	1	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	5
1741.	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	5
1742.	0	0	0	2	1	0	1	0	0	1	0	0	5
1743.	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1744.	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0	0	5
1746.	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	4
1747.	0	0	1	3	0	0	0	0	2	0	0	0	6

1748.	2	1	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	6
1749.	0	1	1	0	2	0	0	2	1	2	1	0	10
1750.	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	4
1751.	1	1	3	2	1	0	1	0	1	1	0	1	12
1752.	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
1753.	2	1	0	1	2	1	0	0	1	1	2	0	11
1754.	4	0	0	0	2	0	0	0	2	2	0	0	10
1755.	1	0	1	3	1	0	0	0	1	2	0	3	12
1756.	1	4	1	0	0	1	1	4	0	0	1	0	13
1757.	2	1	0	0	0	0	3	2	1	0	0	2	11
1758.	0	3	0	2	0	0	2	0	0	1	0	2	10
1759.	0	4	2	0	1	0	3	2	2	3	1	1	19
1760.	2	2	1	0	1	1	1	0	4	0	4	0	16
1761.	1	2	0	1	1	2	1	1	0	1	1	2	13
1762.	0	4	0	1	2	2	2	0	1	3	2	0	17
1763.	2	1	0	0	0	3	1	1	2	1	0	1	12
1764.	2	1	0	1	1	1	1	0	2	1	2	0	12
1765.	4	2	1	1	0	1	1	1	3	1	2	1	18
1766.	1	3	2	3	2	2	0	0	0	0	0	0	13
1767.	2	3	1	0	1	1	1	0	3	0	2	1	15
1768.	5	3	0	0	2	0	2	1	1	3	2	0	19
1769.	1	2	2	1	4	2	0	0	1	2	0	1	16
1770.	2	3	2	2	1	1	1	2	3	2	2	1	22
1771.	2	3	1	1	2	0	1	2	0	5	0	2	19
1772.	3	0	5	1	3	0	2	1	1	2	1	0	19
1773.	2	1	0	1	2	1	0	0	1	4	0	2	14
1774.	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Ukupno	83	90	67	68	71	42	52	60	72	79	58	55	797
Ukupno (%)	10,41	11,29	8,41	8,53	8,91	5,27	6,52	7,53	9,03	9,91	7,28	6,90	100

Grafikon 2. Sezonska (mjesečna) distribucija rođenih u župi Gruž (1684.-1774.)

4.1.3. Ritam začeca

Sezonska (mjesečna) distribucija začeca bila je uvjetovanovana nizom čimbenika: klimatskim i meteorološkim prilikama, obimu posla, društvenim pravilima, crkvenim zabranama (korizma i advent), itd.¹⁷⁰ Najveći broj gruške djece začet je u mjesecima travnju (10,41%) i svibnju (11,29%), dok je minimum začeca ostvaren u rujnu (5,27%) (tablica 6). S obzirom na to da je maksimum zabilježen u proljetnim mjesecima, može se zaključiti da su klimatski uvjeti imali presudan utjecaj na ritam začeca. Žitelji župe Gruž su s dolaskom toplijih dana mogli pronaći prostor za intimu, kojeg nisu mogli pronaći u kući jer su uglavnom živjeli u velikim obiteljskim zajednicama. Osim klimatskih prilika, na ritam začeca je utjecalo i vrijeme poljoprivrednih radova. Naime, u mjesecu rujnu gruško se stanovništvo bavilo berbom grožđa u svojim vinogradima, što je utjecalo na smanjenje broja začeca.

U Konavlima je najviše začetih bilo u travnju, mjesecu proljetnog zatopljenja, te u prosincu, kada je vladalo blagdansko raspoloženje. S druge strane, najmanji broj začeca je, kao i u slučaju Gruža, zabilježen u rujnu, mjesecu kojeg su obilježavali intenzivni radovi u polju.¹⁷¹ U Dubrovniku je u razdoblju od 1642. do 1857. godine najmanje začeca zabilježeno u ožujku i travnju, a kao mjeseci s malim brojem začeca također se javljaju rujana, listopad i

¹⁷⁰ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 84.

¹⁷¹ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1: 251.

studeni.¹⁷² Na otoku Lastovu je od 1651. do 1918. godine najviše djece bilo začeto u siječnju, dok je minimum začelih zabilježen u rujnu.¹⁷³

U Ravnome u Hercegovini najviše začela zabilježeno je u lipnju (10,50%), nakon kojeg slijedi mjeseci svibanj (10,18%) i prosinac (10,03%). Prema tome, ondje je maksimum začela također ostvaren u vrijeme proljetnog zatopljenja, a veliki udio začela u prosincu bio je povezan s blagdanskim raspoloženjem. Najmanje začela u Ravnome bilo je u veljači (6,21%), a malen udio začelih zabilježen je i u ožujku (6,33%), na što su utjecale klimatske (kraj zime i početak proljeća) i vjerske prilike (početak korizme).¹⁷⁴ Maksimum začela u lipnju (12,43%) također je zabilježen u hercegovačkoj župi Gradac. Osim toga, zabilježen je i visok udio začelih u mjesecu svibnju (10,66%), dok je minimum ostvaren u jesenskom mjesecu listopadu (5,65%).¹⁷⁵

4.1.4. Spolna struktura rođenih

Prema dosadašnjim povijesnodemografskim istraživanjima, obično se rađalo više muške nego ženske djece,¹⁷⁶ a taj trend bio je evidentan i u gruškoj župi. Naime, od ukupno 1.173 rođenih u župi Gruž bilo je 639 muškaraca (54,48%) i 528 žena (45,01%), dok za šest osoba (0,51%) nije bilo moguće utvrditi spol. Spolnu strukturu stanovništva najbolje ilustrira odnos između koeficijenta maskuliniteta, koji je iznosio 1.210, i koeficijenta femininiteta, koji je iznosio 826.

4.1.5. Blizanci

Tijekom analiziranog razdoblja u matice krštenih župe Gruž zabilježeno je šest parova blizanaca, što predstavlja 1,02% ukupnog broja rođenih.

¹⁷² S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 77.

¹⁷³ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 87.

¹⁷⁴ M. Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini*: 126-127.

¹⁷⁵ A. Koncul, *Od mora do Mramora*: 98.

¹⁷⁶ M. Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini*: 129.

4.2. Nupcijalitet

Analiza nupcijaliteta u župi Gruž u razdoblju od 1778. do 1808. godine provedena je na temelju jedne matične knjige vjenčanih. Istraženi su brojni demografski pokazatelji: godišnja distribucija sklopljenih brakova, sezonsko (mjesečno) kretanje broja vjenčanja, distribucija vjenčanja po danima u tjednu i podrijetlo mladenaca.

4.2.1. Godišnja distribucija vjenčanja

U matičnoj knjizi vjenčanih župe Gruž u razdoblju od 1778. do 1808. godine upisan je ukupno 181 bračni par, što znači da se godišnje održavalo prosječno 5,84 vjenčanja. Najviše vjenčanja zabilježeno je 1801. godine, kada je sklopljeno 12 brakova, a najmanje 1781. godine kada je sklopljen samo jedan brak (tablica 7).

Tablica 7. Mjesečna (sezonska) distribucija vjenčanja u župi Gruž (1778.-1808.)

Godina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Ukupno
1778.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
1779.	0	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4
1780.	2	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	6
1781.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
1782.	0	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	4
1783.	0	3	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	8
1784.	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
1785.	1	0	1	1	0	0	0	1	1	2	1	0	8
1786.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3
1787.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	4
1788.	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	4
1789.	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	3	6
1790.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
1791.	0	0	2	1	1	0	0	1	0	1	0	1	7
1792.	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	6
1793.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	3

1794.	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	4
1795.	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	2	6
1796.	3	0	0	0	0	2	0	0	2	1	2	0	10
1797.	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	6
1798.	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2	6
1799.	0	1	0	1	0	0	2	0	1	2	2	0	9
1800.	1	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	5
1801.	1	1	1	1	3	2	1	0	0	1	1	0	12
1802.	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	4
1803.	1	0	0	2	0	0	0	1	1	0	1	1	7
1804.	0	2	1	1	0	0	0	1	0	2	1	0	8
1805.	1	0	0	2	1	1	1	1	3	1	0	0	11
1806.	0	0	0	0	3	1	0	1	0	0	0	0	5
1807.	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	3	0	7
1808.	2	1	1	0	0	1	0	0	2	0	2	0	9
Ukupno	18	21	9	18	13	10	9	12	12	17	22	20	181
Ukupno (%)	9,94	11,60	4,97	9,94	7,18	5,52	4,97	6,63	6,63	9,39	12,15	11,05	100

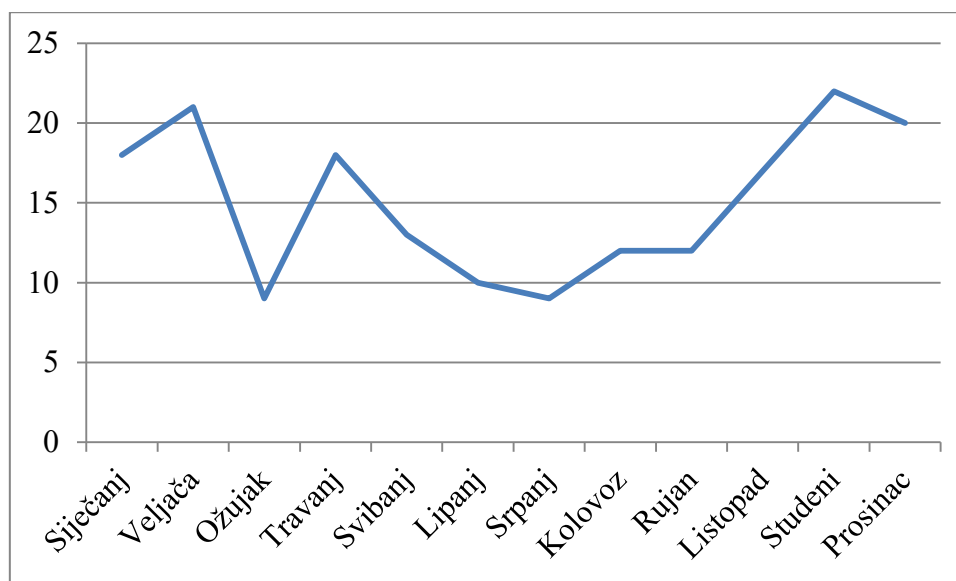
Izvori za tablice 7-11 i grafikone 3-4: *MVŽG (1778-1812) (ABD)*.

4.2.2. Sezonska (mjesečna) distribucija vjenčanja

Na dubrovačkom je području prevladavao maksimum u studenome, mjesecu koji je obuhvaćao razdoblje između kraja poljoprivrednih radova i adventa te je zbog toga bio osobito pogodan za sklapanje braka.¹⁷⁷ U župi Gruž je također tijekom analiziranog razdoblja zabilježen maksimum vjenčanja u studenome (12,15%), a vjenčanja su se često održavala i u prosincu (11,05%), siječnju (9,94%), veljači (11,60%) i travnju (9,94%). Najmanje vjenčanja održano je u ožujku (4,97%), što se može objasniti crkvenom preporukom da se u korizmenom razdoblju ne održavaju svadbene svečanosti, i srpnju (4,97%), kada je stanovništvo bilo zauzeto intenzivnim poljoprivrednim radovima (tablica 7, grafikon 3).

¹⁷⁷ N. Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*: 51-52.

Grafikon 3. Mjesečna (sezonska) distribucija vjenčanja u župi Gruž (1778.-1808.)

U župi Gruž je u razdoblju od 1778. do 1808. godine tijekom korizmenog razdoblja sklopljeno 10 brakova (5,52%) (tablica 8), dok je za vrijeme adventa vjenčano 16 parova (8,84%) (tablica 9). Prema tome, evidentna je veća brojnost brakova sklopljenih u adventu nego u korizmi, što se može objasniti obilježjima tih razdoblja u crkvenoj godini. Naime, advent kao vrijeme iščekivanja Božića bio je prihvatljiviji za sklapanje braka od korizme koja je označavala vrijeme pokore i duhovne pripreme za Uskrs.

Tablica 8. Vjenačnja u korizmi u župi Gruž (1778.-1808.)

Godina	Datum početka korizme	Datum završetka korizme	Datum Uskrsa	Datum vjenčanja
1779.	17. 2.	1. 4.	4. 4.	28. 3.
1783.	5. 3.	17. 4.	20. 4.	6. 4.
1789.	25. 2.	9. 4.	12. 4.	2. 4.
1791.	9. 3.	21. 4.	24. 4.	19. 3.
1795.	18. 2.	2. 4.	5. 4.	14. 3.
1799.	6. 2.	21. 3.	24. 3.	24. 2.
1801.	18. 2.	2. 4.	5. 4.	11. 3.
1803.	23. 2.	7. 4.	10. 4.	3. 4.
1804.	15. 2.	29. 3.	1. 4.	19. 3.
1808.	2. 3.	14. 4.	17. 4.	15. 3.

Tablica 9. Vjenčanja u adventu u župi Gruž (1778.-1808.)

Godina	Datum početka adventa	Datum završetka adventa	Datum vjenčanja
1778.	29. 11.	24. 12.	29. 11.
1778.	29. 11.	24. 12.	13. 12.
1780.	3. 12.	24. 12.	21. 12.
1784.	28. 11.	24. 12.	12. 12.
1786.	3. 12.	24. 12.	24. 12.
1787.	2. 12.	24. 12.	22. 12.
1789.	29. 11.	24. 12.	6. 12.
1790.	28. 11.	24. 12.	20. 12.
1791.	27. 11.	24. 12.	4. 12.
1794.	30. 11.	24. 12.	18. 12.
1795.	29. 11.	24. 12.	13. 12.
1795.	29. 11.	24. 12.	22. 12.
1797.	3. 12.	24. 12.	21. 12.
1798.	2. 12.	24. 12.	23. 12.
1798.	2. 12.	24. 12.	23. 12.
1803.	27. 11.	24. 12.	6. 12.

4.2.3. Distribucija vjenčanja po danima u tjednu

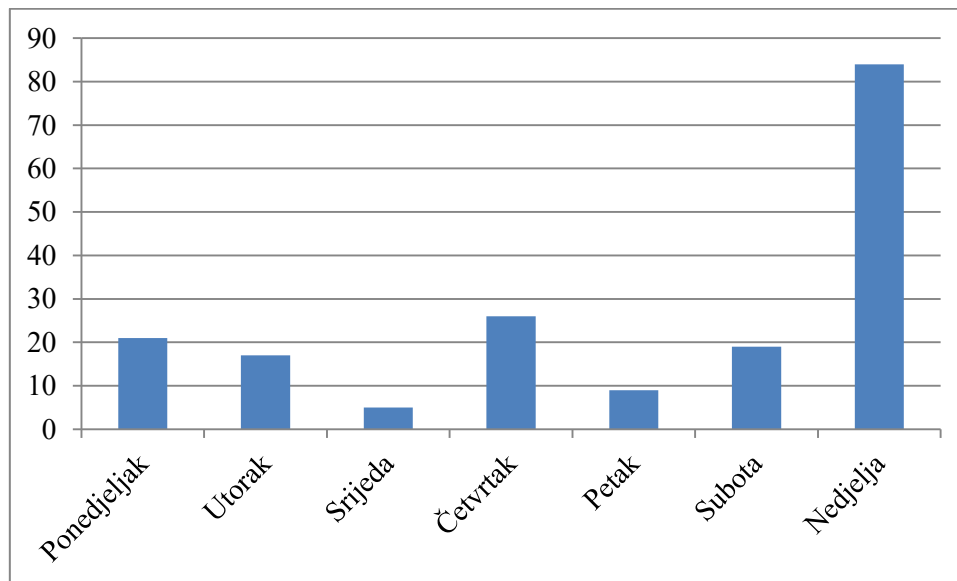
U manjim, seoskim sredinama vjenčanje je bio događaj od javnog značaja. Prema tome, trebala mu je nazočiti čitava zajednica, a to se moglo postići određivanjem nedjelje kao dana za sklapanje braka. Stoga ne čudi što su se tijekom analiziranog razdoblja stanovnici župe Gruž najčešće vjenčavali nedjeljom (46,41%). S druge strane, srijedom (2,76%) i petkom (4,97%) zabilježen je najmanji broj vjenčanja. Naime, srijeda i petak bili su posni dani i kao takvi nisu bili prikladni za organiziranje svadbenoga slavlja (tablica 10, grafikon 4).

Tablica 10. Distribucija vjenčanih u župi Gruž po danima u tjednu (1778.-1808.)

Dan u tjednu	Broj vjenčanja	Udio (%)
Ponedjeljak	21	11,60
Utorak	17	9,39

Srijeda	5	2,76
Četvrtak	26	14,36
Petak	9	4,97
Subota	19	10,50
Nedjelja	84	46,41
Ukupno	181	100

Grafikon 4. Distribucija vjenčanih u župi Gruž po danima u tjednu (1778.-1808.)

4.2.4. Podrijetlo mladenaca

Distribucija vjenčanja po mjestu rođenja mladenaca, koja svjedoči o društvenoj otvorenosti ili zatvorenosti nekog mjesta, analizirana je po metodi Yvana Lepagea. Taj je autor u jednom svom radu izvršio analizu porijekla supružnika koji su u razdoblju od 1890. do 1969. godine sklopili brak u trima belgijskim ruralnim regijama. Na temelju mjesta rođenja, podijelio je bračne parove u četiri skupine: 1) parove u kojima su supružnik i supružnica iz istoga mjesta u kojemu su sklopili brak (SS); 2) parove u kojima je supružnik rođen u mjestu, a supružnica izvan mjesta (SM); 3) parove u kojima je supružnica rođena u mjestu, a supružnik izvan mjesta (MS); 4) parove u kojima su supružnik i supružnica rođeni izvan mjesta (MM).¹⁷⁸

¹⁷⁸ Y. Lepage, »Mobilité pré-nuptiale et homogamie.«: 135-139.

Tijekom promatranog razdoblja više od polovice brakova (61,88%) sklopili su parovi u kojima je oboje supružnika bilo rođeno u župi Gruž. Zatim su po brojnosti slijedili brakovi u kojima je mladenka bila Gružanka, a supružnik je doselio u Gruž (28,73%). Brakovi u kojima ni supružnik ni supružnica nisu bili iz Gruža nosili su 7,18% u ukupnom udjelu sklopljenih brakova, dok je najmanje vjenčanja održano između supružnika iz Gruža i supružnica koje su rođene izvan mjesta (1,66%) (tablica 11). Za jedan par nije poznato podrijetlo supružnika, pa stoga nije uvršten u ovu analizu. Dobiveni rezultati o distribuciji supružnika po mjestu rođenja svjedoče o zatvorenosti župe Gruž za došljake i većoj migracijskog pokretljivosti muškog stanovništva.

Tablica 11. Podrijetlo mladenaca u župi Gruž (1778.-1808.)

Podrijetlo mladenaca	Broj parova	Udio (%)
Oboje supružnika rođeno u Gružu	112	61,88
Supružnik rođen u Gružu, a supružnica izvan Gruža	3	1,66
Supružnica rođena u Gružu, a supružnik izvan Gruža	52	28,73
Oboje supružnik rođeno izvan Gruža	13	7,18
Ukupno	180	100

4.3. Mortalitet

Analiza mortaliteta u župi Gruž od 1684. do 1808. godine provedena je na temelju podataka iz dvije matice umrlih. Analiziran je broj umrlih po godinama te su izračunate prosječne stope mortaliteta za pojedina razdoblja. Također, provedena je analiza sezonske (mjesečne) distribucije umrlih, a matične knjige pružile su i mogućnost za dobivanje jasne slike o dobno-spolnoj strukturi umrlih.

4.3.1. Godišnja distribucija umrlih i stope mortaliteta

U matice umrlih župe Gruž je u analiziranom razdoblju upisano 1.376 umrlih osoba. Godišnje je u prosjeku umiralo 11 osoba. Najviše umrlih zabilježeno je 1696. godine, kada su

umrle 42 osobe. Tri su godine (1726., 1738. i 1742.) prošle bez ijedne umrle osobe (tablica 13).

Prosječna stopa mortaliteta prvi je put izračunata za razdoblje od 1710. do 1728. godine, kada je iznosila 21,43%. Nakon toga je uslijedilo veliko smanjenje stope mortaliteta, pa je u razdoblju od 1728. do 1741. godine ona iznosila 15,28%. U sljedećem je razdoblju uslijedio lagani porast stope smrtnosti te je od 1741. do 1794. godine iznosila 15,70% (tablica 12). Ovako niske stope mortaliteta čine se nerealnima za 18. stoljeće i posljedica su neredovitog upisivanja umrlih osoba u matične knjige.

Tablica 12. Prosječne stope mortaliteta u 18. stoljeću

Razdoblje	Stopa mortaliteta (‰)
1710.-1728.	21,43
1728.-1741.	15,28
1741.-1794.	15,70

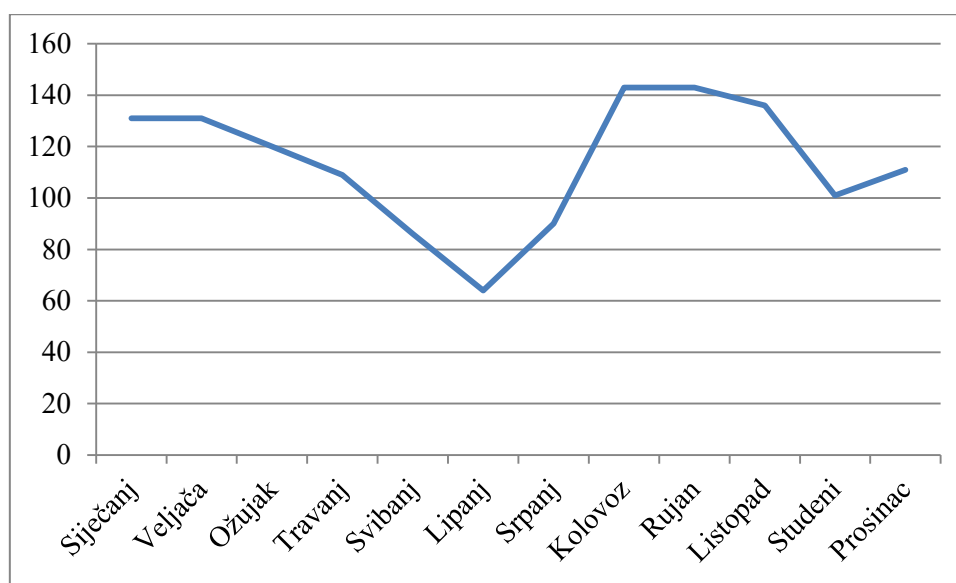
Izvori: MUŽG (1684-1778); MUŽG (1778-1812); *Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710*, f. 58r-v; *Visitationes arhiepiscope Angelo Franchi 1728-1748*, ff. 20r-22r, 117r; *Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et archiepiscopi Bani 1793-1805*, ff. 21v-22r; A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 103-104.

4.3.2. Sezonsko (mjesečno) kretanje umrlih

U analiziranom razdoblju najviše umrlih bilo je u ljetnim mjesecima kolovozu i rujnu (10,39 %), a velika smrtnost također je zabilježena u listopadu (9,88%), siječnju i veljači (9,52%). Najmanje ljudi umrlo je u lipnju (4,65%), a za mali broj umrlih nije bilo moguće utvrditi mjesec smrti (0,80%) (tablica 14 i grafikon 5). Mortalitet je bio visok tijekom ljetnih mjeseci kolovoza i rujna zbog čestih stomačnih zaraza, koje su u to vrijeme godine uglavnom pogadale malu djecu. Na veliku smrtnost u siječnju i ostalim zimskim mjesecima vjerojatno su utjecali neadekvatni stambeni uvjeti, tj. nedovoljna zaštita od hladnoće, a to je bilo pogubno ponajviše za dojenčad, ali i za osobe starije životne dobi.¹⁷⁹

¹⁷⁹ O sezonskim varijacijama mortaliteta, vidi: J. Čapo, »Sezonske varijacije«: 121.

Grafikon 5. Sezonsko (mjesečno) kretanje umrlih župe Gruž (1684.-1808.)

4.3.3. Dobna i spolna struktura umrlih

Analiza matičnih knjiga umrlih pokazala je da je u promatranom razdoblju umrlo više žena nego muškaraca. Naime, zabilježeno je 756 umrlih žena (54,94%) i 620 umrlih muškaraca (45,06%) (tablica 13). Analiza dobno-spolne strukture provedena je na temelju baze od 1.308 umrlih osoba za koje je zabilježena okvirna dob prilikom smrti. Prema toj analizi, utvrđeno je 730 umrlih žena (55,81%) i 578 umrlih muškaraca (44,19%) (tablica 15).

Muškarci su umirali s prosječno 34,78 godina, a žene s 39,95 godina, što znači da su bile dugovječnije od muškaraca. Ukupna prosječna dob umrlih iznosila je 37,66 godina. Prema dobivenim rezultatima, stanovnici Gruža bili su 13,56 godina dugovječniji od Dubrovčana, koji su u razdoblju 1773.-1857. godine umirali s prosječno 24,1 godina.¹⁸⁰ Stanovnici Savičente su 1734.-1813. godine umirali u prosjeku s 23,5 godina,¹⁸¹ dok je u Puli prosječna proživljena dob u razdoblju od 1625. do 1815. godine iznosila 24,54 godine.¹⁸² Dobiveni rezultati za župu Gruž ne predstavljaju stvarnu sliku dobne strukture umrlog stanovništva jer su župnici upisivali okvirnu, a ne preciznu dob pokojnika u vrijeme njihove smrti. Za potrebe ovog istraživanja nije se pristupilo korekciji dobi pokojnika na temelju podataka iz matica krštenih, što je uzrokovalo iskrivljenu sliku dobne strukture stanovništva.

¹⁸⁰ S. Krivošić, *Stanovništvo Dubrovnika*: 90.

¹⁸¹ D. Doblanović, *Žrvanj života*: 105.

¹⁸² S. Bertoša, *Život i smrt u Puli*: 68.

Najveći broj umrlih u župi Gruž u razdoblju od 1684. do 1808. godine zabilježen je u dobnoj skupini od prve do četvrte godine (16,13%), a vrlo visok mortalitet evidentan je i u dojenačkom kontingentu (10,47%). Udio umrle dojenčadi i male djece zajedno je iznosio 26,60% (tablica 15). Zabilježen je veći mortalitet muške (54,74%) nego ženske dojenčadi (45,26%). Najveća smrtnost u dojenačkom kontingentu zabilježena je za dojenčad u dobi od prvog do 11. mjeseca (62,77%), nakon čega po broju umrlih slijedi dojenčad koja je umrla prije navršenoga prvog tjedna života (19,71%) (tablica 16).

Tablica 15. Dobno-spolna struktura umrlih u župi Gruž (1684.-1808.)

Dobna skupina	Muški	Ženske	Ukupno	Muški (%)	Ženske (%)	Udio (%)
0	75	62	137	54,74	45,26	100
1-4	86	125	211	40,76	59,24	100
5-9	55	47	102	53,92	46,08	100
10-14	18	18	36	50,00	50,00	100
15-19	17	22	39	43,59	56,41	100
20-24	31	24	55	56,36	43,64	100
25-29	15	17	32	46,87	53,13	100
30-34	16	20	36	44,44	55,56	100
35-39	8	17	25	32,00	68,00	100
40-44	20	33	53	37,74	62,26	100
45-49	12	30	42	28,57	71,43	100
50-54	19	29	48	39,58	60,42	100
55-59	18	11	29	62,07	37,93	100
60-64	30	53	83	36,14	63,86	100
65-69	22	15	37	59,46	40,54	100
70-74	60	61	121	49,59	50,41	100
75-79	16	21	37	43,24	56,76	100
80-84	36	55	91	39,56	60,44	100
85-89	6	16	22	27,27	72,73	100
90+	18	54	72	25,00	75,00	100
Ukupno	578	730	1,308	44,19	55,81	100

Prema tome, postneonatalni mortalitet bio je veći od neonatalnog mortaliteta, što je bilo neuobičajeno. Naime, najviše je dojenčadi inače umiralo u prvih 28, a osobito u prvih šest dana života.¹⁸³ Na veći postneonatalni mortalitet, zabilježen u Gružu, zasigurno je utjecalo nesustavno vođenje podataka o umrloj dojenčadi. Naime, pojedini župnici nisu dovoljno redovito upisivali umrlu nekrštenu dojenčad. Također, visoki postneonatalni mortalitet može ukazivati na pogoršanje higijenskih prilika i nedostatak zdravstvene skrbi. Osim toga, Gruž je bio seoska sredina i, usprkos maloj udaljenosti od Dubrovnika, ondje su uvjeti za preživljavanje dojenčadi zasigurno bili teži nego u gradu.

Postojali su različiti uzroci smrti dojenčadi u prvom tjednu života. U 18. stoljeću prehrana dojenčadi nerijetko je bila loša za dječji razvoj. Naime, roditelji su često hranili dijete raznim kašama od mlijeka, šećera i brašna, ponekad već i na dan njegova rođenja, što nije bilo primjerena hrana za tek rođeno dijete. Osim toga, roditelji su često previše odijevali i prečvrsto omatali djecu, pri čemu je težina odjeće i posteljine nadmašivala težinu samoga djeteta, zbog čega su im crijeva bila stisnuta, a cirkulacija zaustavljena.¹⁸⁴

Tablica 16. Dobno-spolna struktura umrle dojenčadi u župi Gruž (1684.-1808.)

Dobna skupina	Muški	Ženske	Ukupno	Muški (%)	Ženske (%)	Ukupno (%)
0-6 dana	18	9	27	66,67	33,33	100
7-29 dana	13	11	24	54,17	45,83	100
1-11 mjeseci	44	42	86	51,16	48,84	100
Ukupno	75	62	137	54,74	45,26	100

¹⁸³ Stjepan Krivošić, *Zagreb i njegovo stanovništvo do sredine XIX. stoljeća*: 108. Veći postneonatalni mortalitet zabilježen je također u Cavtatu i Konavlima u razdoblju 1831.-1918. godine. Naime, u Cavtatu je bilo 44,06% umrle dojenčadi prije navršanih mjesec dana života, dok je u Konavlima zabilježen znatno manji neonatalni mortalitet (36,09%). Međutim, na ovako nizak neonatalni mortalitet u Konavlima značajno je utjecao velik broj preminulih nahoda, koji su odnošeni u Konavle na dojenje i odgoj nakon što su navršili tjedan dana ili više tjedana života. N. Kapetanić i N. Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Sv. 1: 266.

¹⁸⁴ D. Doblanović, *Žrvanj života*: 107.

4.4. Prirodni prirast

U razdoblju od 1684. do 1808. godine u matične knjige župe Gruž upisano je 1.173 rođenih i 1.376 umrlih osoba, što bi značilo da je ostvaren prirodni pad (-203). Sudeći prema podacima iz kanonskih vizitacija, gruško je stanovništvo u 18. stoljeću doživljavalo konstantan rast. Na porast stanovništva utjecali su imigracijski procesi i pad mortaliteta, što je uzrokovalo veliki prirodni prirast, karakterističan za ranu podetapu procesa demografske tranzicije. Međutim, s obzirom na to da su bile vođene neredovito, matične knjige iz 18. stoljeća ne predstavljaju stvarnu sliku demografskih kretanja.

Tablica 17. Prosječne stope prirodnog prirast u župi Gruž u 18. stoljeću

Razdoblje	Stopa nataliteta (‰)	Stopa mortaliteta (‰)	Prirodni prirast/pad (‰)
1710.-1728.	16,27	21,43	-5,16
1728.-1741.	18,45	15,28	3,17
1741.-1794.	15,06	15,70	-0,64

Izvori: *MKŽG (1684-1774)*; *MKŽG (1775-1811)*; *MUŽG (1684-1778)*; *MUŽG (1778-1812)*; *Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710*, f. 58r-v; *Visitationes arhiepisopi Angelo Franchi 1728-1748*, ff. 20r-22r, 117r; *Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et archiepiscopi Bani 1793-1805*, ff. 21v-22r; A. Dračevac, »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije.«: 103-104.

5. Doseljavanje u Gruž prema maticama vjenčanih

Mehaničko kretanje stanovništva ili migracija označava vrstu kretanja stanovništva, koja najčešće podrazumijeva promjenu mjesta stalnog boravka. Prirodno i mehaničko kretanje stanovništva čimbenici su ukupnog kretanja stanovništva, a na demografske promjene nekog područja u određenoj mjeri utječu i prirodni prirast i migracijski saldo.¹⁸⁵ S obzirom na to da migracije utječu na prostorni razmještaj i veličinu stanovništva pojedinog područja, kao i na prirodno kretanje te na strukture stanovništva, analiza migracijskih pokazatelja od presudne je važnosti za dobivanje kvalitetne slike ukupnog kretanja stanovništva.¹⁸⁶

Migracije se dijele na imigraciju, koja useljavanje u pojedino mjesto, i emigraciju, koja označava iseljavanje iz nekog mjesta. Migracije imaju trenutni učinak na demografska kretanja u mjestu migrantova porijekla i u mjestu u koje on useljava. Naime, emigracijom se stanovništvo u mjestu njegova porijekla smanjuje, dok se imigracijom broj stanovnika njegova novog prebivališta povećava, a mijenjaju se i strukture stanovništva naselja zahvaćenih migracijskim procesima. Osim trenutnog, migracije imaju i dugoročni (odgođeni) učinak. Naime, pojedinac koji iseli iz nekog mjesta odnosi svoj biološki potencijal sa sobom u novo prebivalište. Promjene struktura stanovništva, nastale trenutnim učinkom migracija, imaju i dugoročni demografski učinak jer djeluju na prirodno kretanje stanovništva.¹⁸⁷

Na temelju podataka iz matičnih knjiga vjenčanih bilo je moguće utvrditi samo doseljenike u župu Gruž. Utvrđeno je da je u razdoblju od 1778. do 1808. godine 56 muškaraca, koji su bili rođeni izvan župe Gruž, u istoj župi sklopilo brak (tablica 18). Više od polovice imigranata došlo je s područja Dubrovačke Republike (64,29%), a najviše s Osojnika (7,14%), odakle su u Gruž došli tamošnja prezimena: Hgliuna (1794., 1805.), Borina (1808.) i Đivanović (1808.). Prvi zabilježeni slučaj vjenčanja nekog Sočanina u Gružu bilo je vjenčanje Luke Matovog Hgliune s Gružankom Marijom Marijom Josipovom Segnanijom Denotta, koje je bilo održano 16. studenoga 1794. godine.

Osim s dubrovačkog područja, brojni supružnici su u Gruž doselili iz Dalmacije (14,29%), najviše iz Korčule (3,57%), odakle su stigla prezimena: Matulačić (1779.) i Milina (1797.). Prvi slučaj vjenčanja nekog Korčulanina u matičnim knjigama vjenčanih župe Gruž zabilježen je 16. veljače 1779. godine, kada je Gaetano Markov Matulačić oženio Gružanku

¹⁸⁵ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 280-281.

¹⁸⁶ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 283.

¹⁸⁷ A. Wertheimer-Baletić, *Stanovništvo i razvoj*: 283-284.

Ivanu Đurovu Bajo. Blizina Italije i razvijene pomorske veze dviju jadranskih obala došli su do izražaja i u migraciji talijanskog stanovništva u župu Gruž. Naime, 10,71% imigranata u Gruž dolazilo je s Apeninskog poluotoka, najviše iz Genove (3,57%), odakle su došla talijanska prezimena Costa (1799.) i Monticelli (1807.). Najstariji sačuvani spomen vjenčanja Đenovljanina u Gružu bio je upis o vjenčanju Carla Coste i Gružanke Lucije Vinkove Vilenik, koje je bilo održano 16. srpnja 1799. godine.

Nakon Italije, po brojnosti imigranata pridošlih u Gruž slijedila je današnja Bosna i Hercegovina (7,14%). Zbog svoje neposredne blizine teritoriju Dubrovačke Republike, najviše imigranata iz ove skupine dolazilo je iz Popova u Hercegovini (3,57%), odakle su stigla prezimena Raguž (*Araghus*, 1795.) i Lazarović (1807.). Također je zabilježen jedan doseljenik iz Kostajnice kod Kotora u današnjoj Crnoj Gori (1,79%) i Marseillea u Francuskoj (1,79%).

Tablica 18. Distribucija supružnika po mjestu rođenja (1778.-1808.)

Mjesto rođenja	Broj imigranata	Udio (%)
DUBROVAČKA REPUBLIKA	36	64,29
Brgat	2	3,57
Brsečine	2	3,57
Cavtat	3	5,36
Čepikuće	1	1,79
Čilipi	1	1,79
Janjina	1	1,79
Kalamota	1	1,79
Kliševo	1	1,79
Konavle	1	1,79
Kuna Pelješka	1	1,79
Lastovo	1	1,79
Lopud	2	3,57
Lovorno	1	1,79
Mokošica	2	3,57
Mrčevo	1	1,79
Orašac	1	1,79
Osojnik	4	7,14

Ošlje	1	1,79
Primorje	1	1,79
Ston	2	3,57
Stonska biskupija	1	1,79
Sustjepan	1	1,79
Šumet	2	3,57
Trsteno	1	1,79
Zaton	1	1,79
DALMACIJA	8	14,29
Korčula	2	3,57
Kula Atlagić	1	1,79
Makarska	1	1,79
Maljkovo kod Hrvaca	1	1,79
Premuda	1	1,79
Slivno	1	1,79
Vrgorac	1	1,79
BOSNA I HERCEGOVINA	4	7,14
Glumina	1	1,79
Hotanj	1	1,79
Popovo	2	3,57
ITALIJA	6	10,71
Firenza	1	1,79
Genova	2	3,57
Treja	1	1,79
Trst	1	1,79
Venecija	1	1,79
CRNA GORA	1	1,79
Kostajnica kod Kotora	1	1,79
FRANCUSKA	1	1,79
Marseille	1	1,79
Ukupno	56	100

Izvori za tablice 18-20: *MVŽG (1778-1812)* (ABD).

Tijekom analiziranog razdoblja utvrđeno je da je samo 16 žena koje su sklopile brak u Gružu bilo rođeno izvan župe. Više od $\frac{3}{4}$ supružnica bilo je rođeno na području Dubrovačke Republike (81,25%), najviše u gradu Dubrovniku (12,50%). Zabilježena je jedna imigrantica iz Popova u Hercegovini (6,25%), jedna iz Hvara (6,25%) i jedna iz Perasta u današnjoj Crnoj Gori (6,25%) (tablica 19).

Tablica 19. Distribucija supružnica po mjestu porijekla (1778.-1808.)

Mjesto rođenja	Broj imigranata	Udio (%)
DUBROVAČKA REPUBLIKA	13	81,25
Dubrovnik	2	12,50
Kručica	1	6,25
Kuna	1	6,25
Mlini	1	6,25
Mokošica	1	6,25
Orašac	1	6,25
Pile	1	6,25
Pridvorje	1	6,25
Rijeka dubrovačka	1	6,25
Sustjepan	1	6,25
Zaton	1	6,25
Župa dubrovačka	1	6,25
BOSNA I HERCEGOVINA	1	6,25
Popovo	1	6,25
DALMACIJA	1	6,25
Hvar	1	6,25
CRNA GORA	1	6,25
Perast	1	6,25
Ukupno	16	100

Prema podacima iz matičnih knjiga vjenčanih župe Gruž, utvrđeno je da su muškarci bili migracijski mobilniji od žena. Takav rezultat bio je i očekivan s obzirom na to da su muškarci bili ekonomski i u svakom drugom pogledu neovisniji od žena. Naime, od ukupno 72 osobe koje su doselile u Gruž, više od $\frac{3}{4}$ bili su muškarci (77,78%), dok je zabilježeno

samo 22,22% doseljenih žena. Više od polovice imigranata doselilo je u župu Gruž s područja Dubrovačke Republike (68,06%), nakon koje je po brojnosti doseljenog stanovništva slijedila Dalmacija (12,50%), a zatim Italija (8,33%), pa Bosna i Hercegovina (6,94%), Crna Gora (2,78%) i Francuska (1,39%) (tablica 20).

Tablica 20. Distribucija supružnika i supružnica po mjestu rođenja (1778.-1808.)

Mjesto rođenja	Broj imigranata	Udio (%)
Dubrovačka Republika	49	68,06
Dalmacija	9	12,50
Bosna i Hercegovina	5	6,94
Italija	6	8,33
Crna Gora	2	2,78
Francuska	1	1,39
Ukupno	72	100

6. Fond imena i prezimena

6.1. Fond imena

Roditelji su svojoj djeci najčešće davali određena imena potaknuti nekim motivom. Primjerice, pojedina djeca dobivala su ime po članovima obitelji, muška uglavnom po djedu, a ženska po baki. U nekim sredinama bio je čest slučaj da se djeca zovu kao i njihovi roditelji. S druge strane, neki roditelji davali su svojoj djeci imena po kumovima. Također, dijete je moglo dobiti ime po kršćanskom svecu koji se slavio u vrijeme djetetova rođenja ili krštenja,¹⁸⁸ što je postalo najčešća praksa poslije Tridentskog koncila (1545.-1563.). Naime, odlukama Koncila određeno je da katolička djeca moraju nositi kršćanska svetačka imena, koja su nakon nekog vremena gotovo u potpunosti istisnula narodna imena i postala najfrekventnija.¹⁸⁹

Ime osobe može svjedočiti o obiteljskim odnosima, etničkoj i konfesionalnoj pripadnosti, društvenom položaju, narodnim vjеровanjima i sl.¹⁹⁰ Primjerice, davanje pojedinog imena djetetu bilo je povezano s raširenim narodnim vjеровanjem o zaštitničkoj moći tog imena. Radilo o slavenskim narodnim imenima,¹⁹¹ koja su u matičnim knjigama najčešće bila „kristijanizirana“, odnosno dobila su svoj novi, kršćanski oblik (primjerice, Božo – Natale, Rado – Rafo, Vuko – Luka, Cvijeta – Floria, Stana – Viktorija i sl.).¹⁹²

Analiza imenskoga fonda provedena je na temelju matičnih knjiga krštenih župe Gruž. Imenski fond rođenih u župi Gruž obuhvaćao je ukupno 75 imena, 40 muških i 35 ženskih. Najčešće muško ime bilo je Ivan (13,46%), a slijedila su ga sljedeća imena: Petar (10,17%), Nikola (8,76%), Luka (7,98%) i Mihael (6,57%) (tablica 21). Udio pet najčešćih muških imena iznosio je 46,95%, što svjedoči o stabilnosti imenskog fonda (tablica 22). Najčešća ženska imena bila su: Marija (30,11%), Ana (17,99%), Katarina (10,98%), Magdalena (5,87%) i Nikolina (5,11%) (tablica 23). Udio pet najčešćih ženskih imena iznosio je 70,08% (tablica 24).

¹⁸⁸ M. Vitez, „Osobna imena u matičnim knjigama rođenih župe Kneginec“: 84.

¹⁸⁹ M. Marić, *Stanovništvo Popova u Hercegovini*: 218.

¹⁹⁰ D. Božić Bogović, „Osobna imena u matičnim knjigama krštenih za naselja Draž i Popovac“: 177-178.

¹⁹¹ A. Koncul, *Od mora do Mramora*: 209.

¹⁹² N. Kapetanić i N. Vekarić, „Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike“: 151.

Tablica 21. Fond muških imena u župi Gruž (1684.-1808.)

Ime	Broj nositelja	Udio (%)
Alojzije	1	0,16
Andrija	6	0,94
Antun	36	5,63
Baltazar	9	1,41
Bartolomej	7	1,10
Božo	8	1,25
Cvijeto	4	0,63
Đuro	9	1,41
Frano	13	2,03
Grgur	1	0,16
Ignacije	2	0,31
Ilija	2	0,31
Ivan	86	13,46
Jakov	14	2,19
Jerolim	6	0,94
Josip	10	1,56
Kristofor	6	0,94
Luka	51	7,98
Marijan	1	0,16
Marin	10	1,56
Marko	23	3,60
Maroje	3	0,47
Mato	21	3,29
Melkior	1	0,16
Mihael	42	6,57
Nikola	56	8,76
Pasko	13	2,03
Pavo	14	2,19
Petar	65	10,17
Rafael	7	1,10

Roko	1	0,16
Silvestar	1	0,16
Stjepan	40	6,26
Šimun	5	0,78
Toma	23	3,60
Tripun	1	0,16
Tvrtko	1	0,16
Vido	2	0,31
Vinko	22	3,44
Vlaho	16	2,50
Ukupno	639	100

Tablica 22. Pet najčešćih muških imena u župi Gruž (1684.-1808.)

Ime	Broj nositelja	Udio (%)
Ivan	86	13,46
Petar	65	10,17
Nikola	56	8,76
Luka	51	7,98
Mihael	42	6,57
Pet najčešćih imena	300	46,95
Ostala imena	339	53,05
Ukupno	639	100

Tablica 23. Fond ženskih imena u župi Gruž (1684.-1808.)

Ime	Broj nositelja	Udio (%)
Alojzija	1	0,19
Ana	95	17,99
Antonija	1	0,19
Bela	1	0,19
Boška	3	0,57
Cvijeta	7	1,33
Deša	1	0,19
Dijana	3	0,57

Draška	2	0,38
Frana	21	3,98
Ivana	7	1,33
Jelena	15	2,84
Julija	1	0,19
Katarina	58	10,98
Klara	5	0,95
Krila	1	0,19
Kristina	1	0,19
Lucija	13	2,46
Lukrecija	9	1,70
Magdalena	31	5,87
Margarita	4	0,76
Marija	159	30,11
Marijana	4	0,76
Nikolina	27	5,11
Paula	16	3,03
Petra	8	1,52
Petrunjela	8	1,52
Pulherija	4	0,76
Rafaela	1	0,19
Regina	1	0,19
Ruža	2	0,38
Stanislava	8	1,52
Terezija	3	0,57
Ursula	2	0,38
Vinka	5	0,95
Ukupno	528	100

Tablica 24. Pet najčešćih ženskih imena u župi Gruž (1684.-1808.)

Ime	Broj nositelja	Udio (%)
Marija	159	30,11
Ana	95	17,99

Katarina	58	10,98
Magdalena	31	5,87
Nikolina	27	5,11
Pet najčešćih imena	370	70,08
Ostala imena	158	29,92
Ukupno	528	100

6.2. Fond prezimena

Fond prezimena stanovnika župe Gruž bio je obilježen nestabilnošću, promjenama postojećih, kao i nastankom novih prezimena. Na temelju podataka iz matičnih knjiga krštenih, tijekom analiziranog je razdoblja evidentirano ukupno 216 prezimena stanovnika župe Gruž. Najzastupljenije prezime bilo je prezime Kulišić (5,56%), a česta su bila i prezimena: Pilato (4,71%), Kentra (3,32%), Šutić (2,99%), Vilenik (2,89%) i Kikilj (2,89%) (tablica 25).

Tablica 25. Fond prezimena stanovnika župe Gruž (1684.-1808.)

Prezime	Broj nositelja	Udio (%)
Albani	2	0,21
Aleura	1	0,11
Anđelović	2	0,21
Babić	1	0,11
Bagaš	1	0,11
Bajo	1	0,11
Balović	1	0,11
Barjaktar	1	0,11
Basar	1	0,11
Basar Ilarić	1	0,11
Beato	1	0,11
Belić	1	0,11
Belina	1	0,11
Beran	2	0,21

Bergam	1	0,11
Besjedica	2	0,21
Beuta	10	1,07
Bevilacqua (Vodopija)	2	0,21
Bobanović	8	0,86
Bodulić	1	0,11
Bogišić	1	0,11
Borina	2	0,21
Bošković	8	0,86
Božović	6	0,64
Bračanin	2	0,21
Brzilo	1	0,11
Buhač	1	0,11
Bukva	6	0,64
Burić	10	1,07
Bušlje	4	0,43
Casali	5	0,53
Cassa	6	0,64
Cassari	2	0,21
Costa	1	0,11
Crivelini	6	0,64
Curić	2	0,21
Ćurbehan	13	1,39
Dabrović	6	0,64
de Angelis	2	0,21
de Pozza	2	0,21
de Torres	6	0,64
Debelić	3	0,32
Denotta	23	2,46
Dorzić	1	0,11
Dubac	1	0,11
Dubelj	2	0,21

Đivanović	1	0,11
Đivović	1	0,11
Đurić	1	0,11
Đurin	1	0,11
Falconi	13	1,39
Gacci	1	0,11
Gaća	2	0,21
Galo (Kokot)	22	2,35
Garović	1	0,11
Glumac	1	0,11
Grego	12	1,28
Grmoljez	3	0,32
Gromović	6	0,64
Grujo	1	0,11
Hero	3	0,32
Hrs	1	0,11
Ilarić	1	0,11
Inbutić	3	0,32
Indijan	9	0,96
Ivanović	1	0,11
Jaja	6	0,64
Jakšić	6	0,64
Jakšić Kelez	12	1,28
Kakaran	1	0,11
Kapica	8	0,86
Kelez	12	1,28
Kelezović	1	0,11
Kentra	31	3,32
Kentra	2	0,21
Kentra Raše	1	0,11
Kikilj	27	2,89
Kliševica	2	0,21
Kmetović Voljan	2	0,21

Koboević	2	0,21
Kominacin	2	0,21
Koničević	2	0,21
Koniković	1	0,11
Konjević	1	0,11
Korčulanin	2	0,21
Kordić	6	0,64
Kosović	1	0,11
Kovačević	1	0,11
Kresić	1	0,11
Krile	12	1,28
Krilić	1	0,11
Krilin	5	0,53
Krtica	17	1,82
Kučina	4	0,43
Kulić	3	0,32
Kulišić	52	5,56
Kuničić	4	0,43
Kusalo	16	1,71
Kušin	7	0,75
Kutlić	1	0,11
Lazarević	5	0,53
Litrica	4	0,43
Lizieri	3	0,32
Lopižić	1	0,11
Luburina	9	0,96
Lucin	1	0,11
Lujak	6	0,64
Lupis	1	0,11
Lušić	2	0,21
Ljubić	2	0,21
Macan	8	0,86
Madeško	1	0,11

Maggi	1	0,11
Magić	1	0,11
Mai	9	0,96
Majkovac	1	0,11
Malić	3	0,32
Manco	3	0,32
Maringini	2	0,21
Marnić	1	0,11
Martelletti	2	0,21
Matijašević (Slavogostić)	11	1,18
Megola	3	0,32
Milat	1	0,11
Milatović	3	0,32
Milatti	3	0,32
Miletić	1	0,11
Miličić	2	0,21
Milić	1	0,11
Milina	3	0,32
Milovčić	1	0,11
Mitrović	2	0,21
Musa	3	0,32
Negri	4	0,43
Nemojan	1	0,11
Nikolić	1	0,11
Nikolin (de Torres)	2	0,21
Nižetić	6	0,64
Obrvan	4	0,43
Obuljen	2	0,21
Papa	1	0,11
Pasqualini	3	0,32
Pauli	1	0,11
Pavlović	1	0,11

Pečarić	1	0,11
Perašev	1	0,11
Perić	4	0,43
Petrašević	2	0,21
Petrov	1	0,11
Petrović	4	0,43
Pilato	44	4,71
Pitarević	4	0,43
Pizzegli	7	0,75
Privišić	1	0,11
Pulić	3	0,32
Radić	19	2,03
Radmili	2	0,21
Raša	1	0,11
Raše	6	0,64
Rašić	4	0,43
Remedelli	3	0,32
Rocogd	1	0,11
Roman	1	0,11
Rotto	1	0,11
Rudenjak	15	1,60
Rugieri	1	0,11
Rusić	1	0,11
Rusin	1	0,11
Ruta	7	0,75
Saršija	1	0,11
Sez	1	0,11
Sjekavica	1	0,11
Skarpa	1	0,11
Skivun	1	0,11
Skorsur	9	0,96
Smarčić	2	0,21
Soko	5	0,53

Suharević	1	0,11
Suhor	5	0,53
Šare	2	0,21
Šelje	1	0,11
Šobo	1	0,11
Šoletić	14	1,50
Špiگل	1	0,11
Šuljaga	7	0,75
Šuljašić	1	0,11
Šutalo	5	0,53
Šutić	28	2,99
Taglieranni	2	0,21
Tambussi	4	0,43
Tomašević	3	0,32
Tudro	4	0,43
Ucović	1	0,11
Uhodić	4	0,43
Urlin	2	0,21
Valjalo	2	0,21
Vedotti	1	0,11
Viceljčić	3	0,32
Vilenik	27	2,89
Vlahušić	1	0,11
Vlašić	1	0,11
Vojnović	2	0,21
Voljan	1	0,11
Vranac	6	0,64
Vraničević	1	0,11
Vučićević	2	0,21
Vuica	1	0,11
Vuić	1	0,11
Vukičević	1	0,11
Vuličević	4	0,43

Vušić	3	0,32
Zekin	1	0,11
Žipo	3	0,32
Zložilo	2	0,21
Žanko	4	0,43
Žitković	1	0,11
Ukupno	935	100

7. Zaključak

Istraživanje kretanja stanovništva župe Gruž u razdoblju od 1684. do 1808. godine donijelo je nekoliko zaključaka:

- 1) Broj stanovnika župe Gruž je tijekom analiziranog razdoblja doživljavao razdoblja pada i rasta. Prema popisu stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/4. godine, Gruž je brojio 430 stanovnika. No, 1807. godine zabilježeno je 537 stanovnika, što znači da je postignuto povećanje broja stanovnika.
- 2) Neredovito upisivanje rođenih u matice krštenih i pitanje upotrebljivosti određenih povijesnih izvora, koji su bilježili podatke o broju stanovnika u određenoj godini, razlozi su zbog kojih nije bilo moguće izračunati prosječne stope nataliteta za čitavo razdoblje. Međutim, izračunate su stope za pojedina, kraća razdoblja. U 18. stoljeću se stopa nataliteta kretala od 15,06‰ do 18,45‰. S obzirom na to da su izračunate stope vrlo niske za to razdoblje, može se zaključiti da dobiveni rezultati ne predstavljaju stvarnu sliku kretanja nataliteta.
- 3) Sezonska (mjesečna) distribucija začeca ovisila je o brojnim čimbenicima poput meteoroloških i klimatskih prilika, crkvenih zabrana, društvenih pravila, razdoblja određenog za rad i razdoblja određenog za dokolicu, itd. Najveći broj začeca bio je ostvaren u travnju (10,41%) i svibnju (11,29%), dok je najmanje djece bilo začeto u rujnu (5,27%). Maksimum začeca može se objasniti klimatskim zatopljenjem, koje je stanovništvu omogućavalo mnogo više prostora za intimnost nego što su ga mogli naći u svojim kućama. Najmanji broj začeca u rujnu bio je posljedica intenzivnih vinogradarskih radova gruškog stanovništva.
- 4) Najveći broj vjenčanih parova zabilježen je u studenome (12,15%), što je bilo tipično za dubrovačko područje. Studeni je bio mjesec između završetka radova u polju i početka adventa te je kao takav predstavljao pogodno vrijeme za ženidbu. Najmanje brakova sklopljeno je u ožujku (4,97%), što je povezano s crkvenom preporukom da se tijekom korizme ne održavaju svadbene svečanosti, i srpnju (4,97%), kada traju intenzivni poljoprivredni radovi. Prilikom kršenja crkvene preporuke o vremenu ženidbe, Gružani su se češće vjenčavali tijekom adventa nego za vrijeme korizme, a najčešće su sklapali brak nedjeljom.
- 5) Analiza distribucije vjenčanih po mjestu rođenja pokazala je da je župa Gruž tijekom promatranog razdoblja bila relativno zatvorena za došljake. U više od

polovice slučajeva (61,88%) oboje supružnika bilo je rođeno u župi Gruž. Brakovi između Gružanke i supružnika koji je rođen izvan župe (28,73%) bili su nešto manje zastupljeni, no ipak posredno svjedoče o većoj migracijskoj pokretljivosti muškog stanovništva.

- 6) Prosječna stopa mortaliteta u župi Gruž u razdoblju od 1710. do 1728. godine bila je 21,43, nakon čega je uslijedilo njezino smanjenje te je u razdoblju od 1741. do 1794. godine iznosila je 15,70. Utvrđene stope mortaliteta ne predstavljaju realnu sliku kretanja smrtnosti, što je posljedica neredovitog upisivanja umrlih u matice.
- 7) Najviše gruških stanovnika umrlo je u kolovozu i rujnu (10,39%), a kao mjeseci s izrazito visokim mortalitetom također su se isticali listopad (9,88%) i siječanj (9,52%). Najmanje umrlih zabilježeno je u lipnju (4,65%). Velika smrtnost u kolovozu i rujnu izazvana je čestim stomačnim zarazama, koje su pogadale najčešće malu djecu. Na izraženu smrtnost u siječnju vjerojatno je imala utjecaj nedovoljna zaštita od hladnoće, a taj je mjesec bio poguban za dojenčad i starije osobe.
- 8) Prosječna životna dob u župi Gruž iznosila je 37,66 godina. Međutim, u matice umrlih župe Gruž prije 19. stoljeća nisu upisivani datumi rođenja pokojnika, nego samo okvirna dob prilikom njihove smrti. S obzirom na to da tijekom ovog istraživanja nije provedena korekcija dobi umrlih prema podacima iz matica krštenih, dobiveni rezultat ne predstavljaju stvarnu sliku prosječne životne dobi gruških stanovnika.
- 9) Starije matične knjige župe Gruž bile su vođene neredovito, što se odrazilo na kvalitetu dobivenih rezultata za 18. stoljeće. Sudeći prema kanonskim vizitacijama, broj stanovnika župe Gruž je tijekom 18. stoljeća doživljavao konstantan rast. Povećanje broja stanovnika bilo je, osim zbog imigracijskih procesa, vjerojatno postignuto i zbog pada mortaliteta, koji je doveo do velikoga prirodnog prirasta, karakterističnog za ranu podetapu demografske tranzicije. Premda podatci iz tadašnjih matica ne pružaju stvarnu sliku prirodnog kretanja stanovništva, povećanje broja stanovnika sugerira da je župa Gruž u 18. stoljeću ušla u ranu tranzicijsku podetapu. Takav proces bio je evidentan u Dubrovačkoj Republici s obzirom na to da se radilo o politički stabilnoj i gospodarski vrlo razvijenoj državi, koja je imala visoki životni standard i dobro organiziranu medicinsku skrb.

10) Analizom matičnih knjiga vjenčanih utvrđeno je 72 supružnika i supružnica, koji su bili rođeni izvan župe Gruž, a u toj su se župi vjenčali. Najveći broj imigranata doselio se u Gruž s područja Dubrovačke Republike (68,06%), a zabilježeni su i doseljenici iz Dalmacije (12,50%), Italije (8,33%), Bosne i Hercegovine (6,94%), Crne Gore (2,78%) i Francuske (1,39%). Primijećena je veća imigracijska mobilnost muškaraca (77,78%) nego žena (22,22%).

8. Sažetak

Istraživanje kretanja stanovništva župe Gruž u razdoblju od 1684. do 1808. godine provedeno je na temelju analize matičnih knjiga, kanonskih vizitacija i popisa stanovništva Dubrovačke Republike 1673/4. godine, kao i relevantne znanstvene literature. Prilikom istraživanja utvrđeno je da osobe nisu bile redovito upisivane u matične knjige, a rezultati istraživanja zbog toga nisu pružili stvarnu sliku kretanja stanovništva. No, prema kanonskim vizitacijama i popisima stanovništva, stanovništvo Gruža je tijekom analiziranog razdoblja raslo, čemu je vjerojatno, osim imigracijskih procesa, doprinio i prirodni prirast, uzrokovan tranzicijom mortaliteta. Osim kroz tranziciju mortaliteta, proces demografske tranzicije očitovao se i kroz promjene u dobnim strukturama stanovništva. S obzirom na to da je Dubrovačka Republika bila politički stabilna i gospodarski razvijena država s razvijenom medicinskom skrbi i sustavom karantene, njezino je stanovništvo ušlo 100 godina ranije u ranu tranzicijsku podetapu nego stanovništvo ostatka današnje Hrvatske, a gruško stanovništvo vjerojatno nije bilo izuzetak u tom procesu.

9. Summary

Research into the movement of the population of Gruž parish in the period from 1684 to 1808 was based on the analysis of Church registers, canonical visitations and the population census of the Republic of Dubrovnik in 1673/4, as well as relevant scientific literature. During the research, it was concluded that people were not regularly registered in the Church registry books, and the results of the research therefore did not provide a real picture of the movement of the population. However, according to canonical visitations and population censuses, the population of Gruž grew during the analyzed period, which was probably contributed, in addition to immigration processes, by natural growth caused by the transition in mortality. In addition to the mortality transition, the process of demographic transition was also manifested through changes in the age structure of the population. Given that the Republic of Dubrovnik was a politically stable and economically developed state with developed medical care and a quarantine system, its population entered the early transition sub-stage 100 years earlier than the population of the rest of today's Croatia, and population of Gruž was probably not an exception in that process.

10. Izvori i literatura

10.1. Arhivski izvori

MKŽG (1683-1774) (ABD).

MKŽG (1775-1811) (ABD).

MVŽG (1778-1812) (ABD).

MUŽG (1684-1778) (ABD).

MUŽG (1778-1812) (ABD).

Visitationes archiepiscopi de Robertis 1709/1710, sig. 1, ser. 3 (ABD).

Visitationes arhiepscopi Angelo Franchi 1728-1748, sig. 1, ser. 3 (ABD).

Visitationes archiepiscopi Spagnoletti et archiepiscopi Bani 1793-1805, sig. 1, ser. 3 (ABD).

Stato della popolazione degli anno 1673. e 1674., ser. *Diplomata et acta*, 17. st., br. 1809 (DAD).

10.2. Objavljeni izvori i literatura

Adamović, Vice. *Gruž, topografičko-povjesničke bilješke*. Dubrovnik, 1903.

Batoš, Silvija, Jasenka Maslek i Nenad Vekarić, »Stanovništvo Maranovića na otoku Mljetu (1870-1880): razdoblje demografske tranzicije.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 289-312.

Belamarić, Joško. »Sveti Vlaho i dubrovačka obitelj svetaca zaštitnika.« *Dubrovnik: časopis za književnost, nauku i umjetnost* 5/5 (1994): 29-39.

Bertoša, Miroslav. »Matične knjige – arhivsko vrelo o demografskim previranjima predindustrijske Europe.« *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 41/42 (1999/2000): 315-352.

Bertoša, Slaven. *Život i smrt u Puli: starosjedioci i doseljenici od XVII. do početka XIX. stoljeća*. Pazin: Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002.

Bezek, Anamarija i Vinicije Lupis. *Crkva Gospe Luncijate u Gružu – Hortus Marianus*. Dubrovnik, 2016.

Bijađija, Bruno. »Rimska religija i kultovi u Epidauru.« *Archeologia Adriatica* 6/1 (2012): 67-86.

Božić Bogović, Dubravka. »Osobna imena u matičnim knjigama za naselja Draž i Popovac krajem 18. stoljeća.« *Povijesni prilozi* 30/40 (2011): 177-194.

Bradarić, Luko, *Zapisi iz lapadske prošlosti*. Dubrovnik: Matica hrvatska, 2001.

Cerva, Serafin Marija. *Prolegomena za svetu dubrovačku metropoliju.*, prir. Relja Seferović, Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Sv. 2: *Listine XII. vijeka (1101-1200)*., ur. Tadija Smičiklas. Zagreb: JAZU, 1904.

Cvjetković, Aida, Dubravka Mehaković i Jakov Gelo, »Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Lopuda (1870-1880).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 313-336.

Čače, Slobodan. »Iz liburnske toponimije.« *Folia onomastica Croatica* 3 (1994): 25-36.

Čapo, Jasna. »Sezonske varijacije demografskih pokazatelja u sjevernoj Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću.«, u: *Zbornik radova Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka*. Zagreb: Matica hrvatska, 1993: 121-142.

Čučić, Vesna. »Dubrovačke matične knjige – dragocjen izvor za povijesna istraživanja.« *Arhivski vjesnik* 48/1 (2005): 45-54.

Ćosić, Stjepan. *Dubrovnik nakon pada Republike (1808.-1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

de Diversis, Filip. *Opis slavnoga grada Dubrovnika.*, ur. Zdenka Janeković-Römer. Zagreb: Dom i svijet, 2004.

Doblanović, Danijela i Marija Mogorović Crljenko, *Matična knjiga krštenih Umaga (1483. – 1643.)*. Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2019.

Doblanović, Danijela. *Žrvanj života: stanovništvo Savičente od početka 17. do početka 19. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2017.

Dračevac, Ante. »Odnosi među bratstvima stare gruške parokije. Bratstva sv. Mihajla i sv. Đurđa.« *Croatica Christiana periodica* 15/27 (1991): 97-106.

Fisković, Cvito. »Pravilnik bratovštine, dokumenti o gradnji i ostaci brodogradilišta u Gružu.«, u: *Bertićev zbornik: zbornik radova iz dubrovačke povijesti u počest sedamdesetogodišnjice dubrovačkog konzeravatora Lukše Beritića.*, ur. Vjekoslav Cvitanović. Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 1960: 117-146.

Fisković, Cvito. *Dokumenti o radu naših graditelja i klesara XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*. Split, 1947.

Fisković, Cvito. *Kultura dubrovačkog ladanja (Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu*, Split: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1966.

Fisković, Cvito. *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeda u Dubrovniku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947.

Foretić, Miljenko. »Gruž.«, u: *Dubrovnik sa starih razglednica.*, ur. Joško Belamarić. Dubrovnik: ISC d.o.o., 1996: 142-153.

Foretić, Vinko. *Povijest Dubrovnika do godine 1808*, Sv. 1. Zagreb: Fortuna d.o.o., 2019.

Gjurašić, Marija, Minela Fulurija i Nenad Vekarić, »Zakašnjela demografska tranzicija: stanovništvo Lisca u Dubrovačkom primorju (1870-1880).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 337-362.

Gugić, Ivo. *U zagrljaju grada Dubrovnika – Gruž u prošlosti i sadašnjosti*. Trogir: vlastita naklada autora, 1980.

Ivančević, Vinko. »Brodogradilište Krile u Gružu.«: *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 2/1 (1955): 22-23.

Ivančević, Vinko. »O brodogradnji u Dubrovniku potkraj Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 3 (1954): 559-579.

Ivančević, Vinko. »O gruškim brodograditeljima i pomorcima iz obitelji Pilato.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 28 (1990): 193-225.

Ivančević, Vinko. »O Valjalima, gruškim brodograditeljima i pomorskim kapetanima iz 18. stoljeća.« *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 30/6 (1983): 271-276.

Janeković-Römer, Zdenka. *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999.

Jelinčić, Jakov. »Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine.« *Vjesnik Istarskog arhiva* 2-3 (1992/3): 253-275.

Jelinčić, Jakov. »Matične knjige župe Višnjan 1748. – 1914.« *Histria: godišnjak Istarskog povijesnog društva* 7 (2017): 47-98.

Kačić, Petar. »Toponimi grčkoj podrijetla u dubrovačkom području.« *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 43/5-6 (1996): 229-232.

Kapetanić, Niko i Nenad Vekarić, *Stanovništvo Konavala*. Svezak 1. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1998.

Kapetanić, Niko i Nenad Vekarić. »Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 28 (1990): 145-167.

Koncul, Antun. *Od mora do Mramora: stanovništvo Graca u Hercegovini*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018.

Korenčić, Mirko. *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske: 1857-1971*. Zagreb: JAZU, 1979.

Krasić, Stjepan. »Dominikanski samostan Sv. Križa u Gružu (1437-1987). Povijesni pregled.« *Croatia Christiana periodica* 11/20 (1987): 184-199.

Krečak, Đuro. »O razvalinama starih crkava u Lapadu.« *Jadranski dnevnik*, god. 3, br. 240 (24. 12. 1936.): 38.

Krivošić, Stjepan. »Starije matične knjige s područja nekadašnje Dubrovačke Republike.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU* 21 (1983): 147-159.

Krivošić, Stjepan. *Stanovništvo Dubrovnika i demografske promjene u prošlosti*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, 1990.

Krivošić, Stjepan. *Stanovništvo i demografske prilike u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u XVIII. i prvoj polovini XIX. stoljeća*. Varaždin: HAZU, Zavod za znanstveni rad, 1991.

Krivošić, Stjepan. *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*. Zagreb: JAZU, 1981.

Lepage, Yvan. »Mobilité prénuptiale et homogamie.« *Bulletin de la Société royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire* 90 (1979): 135-139.

Lonza, Nella. »Crkvice i pustinjački stan na Sv. Orsuli u kasnom srednjem vijeku.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 57 (2019): 29-54.

Lonza, Nella. *Ana, Pavo, Grlica: rekluze i pustinjaci u pobožnom krajobrazu srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2021.

Lonza, Nella. *Kazalište vlasti: ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009.

Lučić, Josip, *Prošlost dubrovačke Astoreje. Župe, Šumeta, Rijeke, Zatona, Gruža i okolice grada do 1366*. Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 1970.

Lučić, Josip. »Historijska topografija dubrovačke Astoreje (do god. 1366).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 8-9 (1962): 275-299.

Lučić, Josip. »Uprava u dubrovačkom vangradskom teritoriju (Astareje).« *Arhivski vjesnik* 6/1 (1963): 231-249.

Luetić, Josip. *Brodovlje Dubrovačke Republike XVII stoljeća*. Dubrovnik: JAZU, Pomorski muzej – Dubrovnik, 1964.

Luetić, Josip. *O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: JAZU u Zagrebu, Pomorski muzej – Dubrovnik, 1959.

Luetić, Tihana. »Demografska analiza stanovništva grada Samobora od kraja 18. stoljeća do 1857. godine.« *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 21 (2003): 201-242.

Lupis, Vincije. »Kapucinski red u Dubrovnik, U povodu 100. obljetnice njihove postojane nazočnosti i djelovanja.« *Crkva u svijetu* 50/2 (2015): 252-279.

Marčić, Radovan. *Peljar: vodič za nautičare: Hrvatski Jadran – južni dio, od Primoštena do Prevlake*. Zagreb: Fabra, 1999.

Marić, Marinko. *Stanovništvo Popova u Hercegovini: Ravno*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015.

Marinković, Ana, »Teritorijalno širenje Dubrovačke Komune/Republike i crkve njezinih svetaca zaštitnika.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 45 (2007): 219-234.

Marinković, Ana. »Hagiotopografija dubrovačke vlasti: sv. Vlaho i sv. Pankracije na Mljetu.«, u: *Mljetski zbornik*, ur. Marin Perković, Zagreb: Nacionalni park Mljet, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2012: 93-103.

Marinović, Ante. »Gruž. (Kratki povijesni pregled).« *Croatia Christiana periodica* 11/20 (1987): 174-183.

Mihović, Neda, Kristina Puljizević i Božena Vranješ-Šoljan, »Središnja etapa demografske tranzicije: stanovništvo Babina Polja na otoku Mljetu (1870-1880).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 267-288.

Milić, Angelika. »Zbirka matičnih knjiga u Hrvatskom državnom arhivu.« *Arhivski vjesnik* 60/1 (2017): 251-311.

Ničetić, Antun. *Nove spoznaje o postanku Dubrovnika, o njegovu brodarstvu i plovidbi svetoga Pavla*. Dubrovnik, Sveučilište u Dubrovniku, 2005.

Ničetić, Antun. *Povijest dubrovačke luke*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Pomorski fakultet Dubrovnik, 1996

Novak, Grga. *Povijest Dubrovnika od najstarijih vremena do početka VII stoljeća (do propasti Epidauruma)*. Dubrovnik: Historijski institut JAZU u Dubrovniku, 1966.

Prlender, Ivica. »Dubrovačke teritorijalne pretenzije prema srednjodalmatinskim otocima.« *Historijski zbornik* 67/1 (2014): 1-9.

Prlender, Ivica. *Crkva i država u srednjovjekovnom Dubrovniku.*, doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1998.

Rašica, Marko. »Gospođa Flore iz Vale od Lapada. Povijest promašenog života jedne nesretne žene.« *Dubrovnik: časopis za književnost i znanost* 23/2 (2012): 9-37.

Samardžić, Radovan. *Veliki vek Dubrovnika*, Beograd: Prosveta, 1983.

Spisi dubrovačke kancelarije, I: Zapisi notara Tomazina de Savere 1278-1282., ur. Gregor Čremošnik. Zagreb: JAZU, 1951.

Spisi dubrovačke kancelarije, Sv. 2: Zapisi notara Tomazina de Savere 1282-1284., ur. Josip Lučić, Zagreb: Razred za društvene znanosti JAZU i Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za hrvatsku povijest, 1984.

Spisi dubrovačke kancelarije. Svezak 3: Zapisi notara Tomazina de Savere 1284-1286., ur. Josip Lučić. Zagreb: JAZU, 1988.

Stipetić, Vladimir i Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2004.

Stulli, Bernard. *Povijest Dubrovačke Republike*. Zagreb-Dubrovnik: Arhiv Hrvatske, Časopis Dubrovnik, 1989.

Šarić, Ivan. »Rimski portret iz Lapada.« *Izdanja HAD-a* 24 (2010): 99-101.

Šimić, Ivan. *Šematizam Dubrovačke biskupije*. Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011.

Šundov, Mirko. *Geomorfologija Konavala, Dubrovačkog primorja, Elafita i Pelješca*. Zagreb-Samobor: MERIDIJANI – Izdavačka kuća, 2012.

Šundrica, Zdravko. »O osnivanju i radu Dubrovačke općine 1808. god.« *Dubrovnik: revija za književnost nauku i društvena pitanja* 2 (1965): 52-70.

Šundrica, Zdravko. »Popis stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/74. g.« *Arhivski vjesnik* 2/1 (1959): 419-456.

Šunjić, Maja. »Stanovništvo Rogotina na kraju 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća na temelju matičnih knjiga i stanja duša.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 45 (2007): 347-389.

Tot, Stjepan. *Prirodno kretanje stanovništva župe Gruž 1870.-1880. godine.*, završni rad. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku, 2021.

Vekarić, Nenad i Božena Vranješ-Šoljan, »Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 47 (2009): 9-62.

Vekarić, Nenad i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda: Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000.

Vekarić, Nenad, »Mijene dobnih struktura u procesima demografske tranzicije (dubrovački primjeri).« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 35 (1997): 109-149.

Vekarić, Nenad. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 2: *Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012.

Vitez, Marko. »Osobna imena u matičnim knjigama rođenih župe Kneginec od 1789. do 1900. godine.« *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 31 (2020): 75-103.

Vojnović, Kosto. *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka*. Sv. 1: *Bratovštine dubrovačke*. Zagreb: JAZU, 1899.

Vranješ-Šoljan, Božena, »Obilježja demografskog razvoja Hrvatske i Slavonije 1860. – 1918.« *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 31/1 (1998): 41-53.

Vrsalović, Dasen. *Arheološka istraživanja u pomorju istočnog Jadrana: prilog poznavanju trgovačkih plovnih putova i gospodarskih prilika na Jadranu u antici*. Split: Književni krug Split, Arheološki muzej u Splitu, 2011.

Wertheimer-Baletić, Alica, *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: Mate, 1999.

Zelić, Danko. »Prva crkva sv. Vlaha u Gradu.«, u: *Zborna crkva sv. Vlaha u Dubrovniku.*, ur. Katarina Horvat-Levaj. Zagreb-Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, Institut za povijest umjetnosti, ArTresor naklada, 2017: 43-59.

11. Prilozi

Tablica 5. Kretanje nataliteta u župi Gruž (1684.-1808.)

Godina	Muški	Muški (%)	Ženske	Ženske (%)	Nepoznato	Nepoznato (%)	Ukupno	Ukupno (%)
1684.	3	42,86	4	57,14	0	0,00	7	100,00
1685.	9	60,00	5	33,33	1	6,67	15	100,00
1686.	5	45,45	6	54,55	0	0,00	11	100,00
1687.	4	57,14	3	42,86	0	0,00	7	100,00
1688.	4	40,00	5	50,00	1	10,00	10	100,00
1689.	8	61,54	5	38,46	0	0,00	13	100,00
1690.	11	78,57	3	21,43	0	0,00	14	100,00
1691.	7	53,85	5	38,46	1	7,69	13	100,00
1692.	4	30,77	8	61,54	1	7,69	13	100,00
1693.	6	50,00	6	50,00	0	0,00	12	100,00
1694.	6	75,00	2	25,00	0	0,00	8	100,00
1695.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00
1696.	4	40,00	6	60,00	0	0,00	10	100,00
1697.	2	40,00	3	60,00	0	0,00	5	100,00
1698.	5	50,00	5	50,00	0	0,00	10	100,00
1699.	5	83,33	1	16,67	0	0,00	6	100,00
1700.	5	55,56	4	44,44	0	0,00	9	100,00
1701.	6	75,00	2	25,00	0	0,00	8	100,00
1702.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1703.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1704.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00
1705.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00
1706.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00
1707.	1	11,11	8	88,89	0	0,00	9	100,00
1708.	3	42,86	4	57,14	0	0,00	7	100,00
1709.	4	50,00	4	50,00	0	0,00	8	100,00
1710.	1	25,00	3	75,00	0	0,00	4	100,00
1711.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00

1712.	8	80,00	2	20,00	0	0,00	10	100,00
1713.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1714.	2	33,33	4	66,67	0	0,00	6	100,00
1715.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1716.	3	42,86	4	57,14	0	0,00	7	100,00
1717.	2	50,00	2	50,00	0	0,00	4	100,00
1718.	2	66,67	1	33,33	0	0,00	3	100,00
1719.	5	100,00	0	0,00	0	0,00	5	100,00
1720..	2	100,00	0	0,00	0	0,00	2	100,00
1721	1	25,00	3	75,00	0	0,00	4	100,00
1722.	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4	100,00
1723.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1724.	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4	100,00
1725.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00
1726.	2	40,00	3	60,00	0	0,00	5	100,00
1727.	2	40,00	3	60,00	0	0,00	5	100,00
1728.	3	42,86	4	57,14	0	0,00	7	100,00
1729.	5	62,50	3	37,50	0	0,00	8	100,00
1730.	1	50,00	1	50,00	0	0,00	2	100,00
1731.	5	50,00	5	50,00	0	0,00	10	100,00
1732.	5	71,43	2	28,57	0	0,00	7	100,00
1733.	4	57,14	3	42,86	0	0,00	7	100,00
1734.	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4	100,00
1735.	4	44,44	5	55,56	0	0,00	9	100,00
1736.	6	75,00	2	25,00	0	0,00	8	100,00
1737.	4	57,14	3	42,86	0	0,00	7	100,00
1738.	5	71,43	2	28,57	0	0,00	7	100,00
1739.	4	57,14	3	42,86	0	0,00	7	100,00
1740.	3	60,00	2	40,00	0	0,00	5	100,00
1741.	3	60,00	2	40,00	0	0,00	5	100,00
1742.	2	40,00	3	60,00	0	0,00	5	100,00
1743.	1	50,00	1	50,00	0	0,00	2	100,00
1744.	5	100,00	0	0,00	0	0,00	5	100,00

1745.	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
1746.	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4	100,00
1747.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1748.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1749.	8	80,00	2	20,00	0	0,00	10	100,00
1750.	4	100,00	0	0,00	0	0,00	4	100,00
1751.	9	75,00	3	25,00	0	0,00	12	100,00
1752.	3	100,00	0	0,00	0	0,00	3	100,00
1753.	6	54,55	5	45,45	0	0,00	11	100,00
1754.	5	50,00	5	50,00	0	0,00	10	100,00
1755.	8	66,67	4	33,33	0	0,00	12	100,00
1756.	9	69,23	4	30,77	0	0,00	13	100,00
1757.	7	63,64	4	36,36	0	0,00	11	100,00
1758.	4	40,00	6	60,00	0	0,00	10	100,00
1759.	13	68,42	6	31,58	0	0,00	19	100,00
1760.	9	56,25	7	43,75	0	0,00	16	100,00
1761.	10	71,43	4	28,57	0	0,00	14	100,00
1762.	7	41,18	10	58,82	0	0,00	17	100,00
1763.	9	56,25	7	43,75	0	0,00	16	100,00
1764.	8	61,54	5	38,46	0	0,00	13	100,00
1765.	9	50,00	9	50,00	0	0,00	18	100,00
1766.	6	42,86	7	50,00	1	7,14	14	100,00
1767.	9	60,00	5	33,33	1	6,67	15	100,00
1768.	11	57,89	8	42,11	0	0,00	19	100,00
1769.	8	50,00	8	50,00	0	0,00	16	100,00
1770.	12	54,55	10	45,45	0	0,00	22	100,00
1771.	10	52,63	9	47,37	0	0,00	19	100,00
1772.	10	52,63	9	47,37	0	0,00	19	100,00
1773.	6	42,86	8	57,14	0	0,00	14	100,00
1774.	3	60,00	2	40,00	0	0,00	5	100,00
1775.	8	50,00	8	50,00	0	0,00	16	100,00
1776.	6	50,00	6	50,00	0	0,00	12	100,00
1777.	8	53,33	7	46,67	0	0,00	15	100,00

1778.	4	44,44	5	55,56	0	0,00	9	100,00
1779.	11	64,71	6	35,29	0	0,00	17	100,00
1780.	6	35,29	11	64,71	0	0,00	17	100,00
1781.	2	50,00	2	50,00	0	0,00	4	100,00
1782.	2	40,00	3	60,00	0	0,00	5	100,00
1783.	3	37,50	5	62,50	0	0,00	8	100,00
1784.	0	0,00	3	100,00	0	0,00	3	100,00
1785.	0	0,00	4	100,00	0	0,00	4	100,00
1786.	4	57,14	3	42,86	0	0,00	7	100,00
1787.	3	50,00	3	50,00	0	0,00	6	100,00
1788.	4	66,67	2	33,33	0	0,00	6	100,00
1789.	1	33,33	2	66,67	0	0,00	3	100,00
1790.	4	50,00	4	50,00	0	0,00	8	100,00
1791.	5	50,00	5	50,00	0	0,00	10	100,00
1792.	1	25,00	3	75,00	0	0,00	4	100,00
1793.	1	20,00	4	80,00	0	0,00	5	100,00
1794.	2	66,67	1	33,33	0	0,00	3	100,00
1795.	3	37,50	5	62,50	0	0,00	8	100,00
1796.	4	33,33	8	66,67	0	0,00	12	100,00
1797.	5	71,43	2	28,57	0	0,00	7	100,00
1798.	4	50,00	4	50,00	0	0,00	8	100,00
1799.	11	55,00	9	45,00	0	0,00	20	100,00
1800.	7	58,33	5	41,67	0	0,00	12	100,00
1801.	5	45,45	6	54,55	0	0,00	11	100,00
1802.	8	34,78	15	65,22	0	0,00	23	100,00
1803.	8	42,11	11	57,89	0	0,00	19	100,00
1804.	6	50,00	6	50,00	0	0,00	12	100,00
1805.	11	68,75	5	31,25	0	0,00	16	100,00
1806.	11	55,00	9	45,00	0	0,00	20	100,00
1807.	6	42,86	8	57,14	0	0,00	14	100,00
1808.	10	50,00	10	50,00	0	0,00	20	100,00
Ukupno	639	54,48	528	45,01	6	0,51	1.173	100,00

Tablica 13. Godišnja distribucija umrlih župe Gruž (1684.-1808.)

Godina	Muški	Muški (%)	Ženske	Ženske (%)	Ukupno	Ukupno (%)
1684.	4	50,00	4	50,00	8	100,00
1685.	10	47,62	11	52,38	21	100,00
1686.	10	50,00	10	50,00	20	100,00
1687.	19	46,34	22	53,66	41	100,00
1688.	4	80,00	1	20,00	5	100,00
1689.	5	38,46	8	61,54	13	100,00
1690.	6	40,00	9	60,00	15	100,00
1691.	6	31,58	13	68,42	19	100,00
1692.	9	39,13	14	60,87	23	100,00
1693.	5	22,73	17	77,27	22	100,00
1694.	7	31,82	15	68,18	22	100,00
1695.	8	34,78	15	65,22	23	100,00
1696.	15	35,71	27	64,29	42	100,00
1697.	3	23,08	10	76,92	13	100,00
1698.	10	58,82	7	41,18	17	100,00
1699.	3	60,00	2	40,00	5	100,00
1700.	1	25,00	3	75,00	4	100,00
1701.	1	25,00	3	75,00	4	100,00
1702.	3	60,00	2	40,00	5	100,00
1703.	0	00,00	3	100,00	3	100,00
1704.	2	66,67	1	33,33	3	100,00
1705.	4	66,67	2	33,33	6	100,00
1706.	5	38,46	8	61,54	13	100,00
1707.	3	30,00	7	70,00	10	100,00
1708.	3	50,00	3	50,00	6	100,00
1709.	3	42,86	4	57,14	7	100,00
1710.	2	33,33	4	66,67	6	100,00
1711.	4	57,14	3	42,86	7	100,00
1712.	6	50,00	6	50,00	12	100,00
1713.	2	28,57	5	71,43	7	100,00

1714.	12	50,00	12	50,00	24	100,00
1715.	8	57,14	6	42,86	14	100,00
1716.	6	33,33	12	66,67	18	100,00
1717.	1	50,00	1	50,00	2	100,00
1718.	3	37,50	5	62,50	8	100,00
1719.	2	18,18	9	81,82	11	100,00
1720.	5	55,56	4	44,44	9	100,00
1721.	0	0,00	2	100,00	2	100,00
1722.	0	0,00	1	100,00	1	100,00
1723.	3	60,00	2	40,00	5	100,00
1724.	0	0,00	2	100,00	2	100,00
1725.	1	100,00	0	0,00	1	100,00
1726.	0	0,00	0	0,00	0	0,00
1727.	2	50,00	2	50,00	4	100,00
1728.	2	50,00	2	50,00	4	100,00
1729.	6	85,72	1	14,28	7	100,00
1730.	0	0,00	5	100,00	5	100,00
1731.	1	20,00	4	80,00	5	100,00
1732.	1	33,33	2	66,67	3	100,00
1733.	0	0,00	8	100,00	8	100,00
1734.	4	80,00	1	20,00	5	100,00
1735.	2	28,57	5	71,43	7	100,00
1736.	3	30,00	7	70,00	10	100,00
1737.	3	60,00	2	40,00	5	100,00
1738.	0	0,00	0	0,00	0	0,00
1739.	4	57,14	3	42,86	7	100,00
1740.	3	50,00	3	50,00	6	100,00
1741.	2	40,00	3	60,00	5	100,00
1742.	0	0,00	0	0,00	0	0,00
1743.	0	0,00	1	100,00	1	100,00
1744.	1	20,00	4	80,00	5	100,00
1745.	3	60,00	2	40,00	5	100,00
1746.	1	14,29	6	85,71	7	100,00

1747.	6	66,67	3	33,33	9	100,00
1748.	4	80,00	1	20,00	5	100,00
1749.	3	100,00	0	0,00	3	100,00
1750.	8	80,00	2	20,00	10	100,00
1751.	0	0,00	1	100,00	1	100,00
1752.	4	50,00	4	50,00	8	100,00
1753.	5	45,45	6	54,55	11	100,00
1754.	4	50,00	4	50,00	8	100,00
1755.	2	40,00	3	60,00	5	100,00
1756.	3	100,00	0	0,00	3	100,00
1757.	1	16,67	5	83,33	6	100,00
1758.	4	33,33	8	66,67	12	100,00
1759.	5	50,00	5	50,00	10	100,00
1760.	11	68,75	5	31,25	16	100,00
1761.	4	50,00	4	50,00	8	100,00
1762.	6	54,55	5	45,45	11	100,00
1763.	11	50,00	11	50,00	22	100,00
1764.	4	28,57	10	71,43	14	100,00
1765.	7	58,33	5	41,67	12	100,00
1766.	2	22,22	7	77,78	9	100,00
1767.	3	27,27	8	72,73	11	100,00
1768.	6	50,00	6	50,00	12	100,00
1769.	11	55,00	9	45,00	20	100,00
1770.	3	21,43	11	78,57	14	100,00
1771.	11	47,83	12	52,17	23	100,00
1772.	9	42,86	12	57,14	21	100,00
1773.	8	61,54	5	38,46	13	100,00
1774.	5	31,25	11	68,75	16	100,00
1775.	11	55,00	9	45,00	20	100,00
1776.	12	54,55	10	45,45	22	100,00
1777.	8	61,54	5	38,46	13	100,00
1778.	12	38,71	19	61,29	31	100,00
1779.	11	55,00	9	45,00	20	100,00

1780.	5	38,46	8	61,54	13	100,00
1781.	5	45,45	6	54,55	11	100,00
1782.	9	64,29	5	35,71	14	100,00
1783.	5	45,45	6	54,55	11	100,00
1784.	3	37,50	5	62,50	8	100,00
1785.	1	25,00	3	75,00	4	100,00
1786.	1	20,00	4	80,00	5	100,00
1787.	3	42,86	4	57,14	7	100,00
1788.	1	20,00	4	80,00	5	100,00
1789.	1	33,33	2	66,67	3	100,00
1790.	2	66,67	1	33,33	3	100,00
1791.	4	40,00	6	60,00	10	100,00
1792.	5	45,45	6	54,55	11	100,00
1793.	7	50,00	7	50,00	14	100,00
1794.	1	11,11	8	88,89	9	100,00
1795.	4	33,33	8	66,67	12	100,00
1796.	12	70,59	5	29,41	17	100,00
1797.	8	57,14	6	42,86	14	100,00
1798.	1	14,29	6	85,71	7	100,00
1799.	5	71,43	2	28,57	7	100,00
1800.	2	25,00	6	75,00	8	100,00
1801.	12	66,67	6	33,33	18	100,00
1802.	13	61,90	8	38,10	21	100,00
1803.	11	50,00	11	50,00	22	100,00
1804.	15	51,72	14	48,28	29	100,00
1805.	11	57,89	8	42,11	19	100,00
1806.	9	50,00	9	50,00	18	100,00
1807.	12	52,17	11	47,83	23	100,00
1808.	6	37,50	10	62,50	16	100,00
Ukupno	620	45,06	756	54,94	1.376	100

Izvori za tablice 13-16 i grafikon 5: MUŽG (1684-1778); MUŽG (1778-1812).

Tablica 14. Sezonsko (mjesečno) kretanje umrlih župe Gruž (1684.-1808.)

Godina	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Nepoznato	Ukupno
1684.	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	1	1	0	8
1685.	4	3	5	3	1	1	2	0	1	1	0	0	0	21
1686.	1	1	5	0	1	1	1	3	1	3	2	1	0	20
1687.	3	2	1	5	3	1	0	3	5	10	5	2	1	41
1688.	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0	5
1689.	1	5	0	1	0	0	0	0	0	1	2	3	0	13
1690.	1	0	0	4	1	2	1	2	2	0	0	2	0	15
1691.	3	2	1	1	2	0	3	1	1	1	1	3	0	19
1692.	2	4	5	1	4	1	0	0	0	3	2	1	0	23
1693.	0	2	1	3	0	2	1	1	6	1	2	3	0	22
1694.	1	4	6	1	2	1	2	2	1	1	0	1	0	22
1695.	2	0	3	3	0	0	0	1	3	7	1	3	0	23
1696.	1	0	1	0	0	0	1	12	14	8	3	2	0	42
1697.	1	3	2	2	0	0	0	2	2	0	0	1	0	13
1698.	1	3	1	1	3	3	2	3	0	0	0	0	0	17
1699.	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	1	0	5
1700.	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	4
1701.	0	0	0	1	0	0	1	0	2	0	0	0	0	4
1702.	0	0	1	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0	5
1703.	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	3
1704.	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3
1705.	0	1	2	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	6
1706.	0	1	2	3	1	1	3	0	0	0	2	0	0	13
1707.	2	0	0	2	1	1	1	1	0	0	1	1	0	10
1708.	0	0	1	0	0	0	2	2	0	0	0	1	0	6
1709.	1	0	1	1	0	0	1	0	2	1	0	0	0	7
1710.	0	0	0	1	2	0	0	1	0	0	1	1	0	6
1711.	2	1	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	0	7
1712.	0	1	1	2	0	1	1	2	1	1	1	1	0	12
1713.	1	1	0	1	2	0	0	0	0	0	1	1	0	7

1714.	1	1	0	2	2	0	1	4	4	1	1	5	2	24
1715.	3	3	1	0	2	0	1	0	3	0	1	0	0	14
1716.	2	4	2	5	0	2	0	2	0	0	0	1	0	18
1717.	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
1718.	0	2	1	1	0	0	1	2	0	1	0	0	0	8
1719.	0	0	0	0	0	0	0	2	2	4	0	2	1	11
1720.	0	1	3	0	0	1	1	0	0	3	0	0	0	9
1721.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
1722.	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
1723.	2	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5
1724.	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
1725.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
1726.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1727.	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	4
1728.	0	1	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	4
1729.	0	0	1	0	1	0	0	1	0	3	1	0	0	7
1730.	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	5
1731.	0	3	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	5
1732.	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	3
1733.	2	0	1	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	8
1734.	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2	1	0	5
1735.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0	7
1736.	0	0	2	4	1	0	0	1	0	0	1	1	0	10
1737.	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	2	0	5
1738.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1739.	1	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	7
1740.	2	1	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	6
1741.	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	5
1742.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1743.	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1744.	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	5
1745.	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	5
1746.	0	0	0	0	0	0	0	0	2	4	0	1	0	7

1747.	3	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	2	0	9
1748.	0	2	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	5
1749.	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	3
1750.	4	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0	2	0	10
1751.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1752.	2	1	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	8
1753	0	1	1	0	1	0	2	6	0	0	0	0	0	11
1754.	0	0	1	0	1	0	0	1	3	1	1	0	0	8
1755.	0	0	1	1	1	0	0	0	0	2	0	0	0	5
1756.	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
1757.	2	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	6
1758.	0	1	1	1	3	0	0	0	2	3	0	1	0	12
1759.	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	3	3	0	10
1760.	9	2	2	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	16
1761.	2	1	0	2	0	1	1	1	0	0	0	0	0	8
1762.	1	0	0	0	0	0	0	2	3	4	1	0	0	11
1763.	2	1	1	1	0	0	9	2	1	4	0	1	0	22
1764.	1	1	1	0	1	0	4	4	0	0	2	0	0	14
1765.	1	2	1	1	1	0	1	1	3	0	0	1	0	12
1766.	1	0	2	0	0	0	0	3	0	2	0	1	0	9
1767.	1	0	0	1	0	1	0	1	3	2	1	1	0	11
1768.	2	3	0	1	0	1	0	1	0	0	0	4	0	12
1769.	3	2	2	1	1	0	1	3	1	2	1	3	0	20
1770.	1	0	2	2	3	1	0	0	0	1	2	2	0	14
1771	1	6	2	0	1	0	0	4	3	0	6	0	0	23
1772.	0	2	1	1	1	3	1	0	4	2	3	3	0	21
1773.	2	1	0	2	1	2	0	1	3	0	1	0	0	13
1774.	1	4	4	2	0	0	1	1	1	1	0	1	0	16
1775.	4	0	2	1	2	0	1	3	2	2	2	0	1	20
1776.	1	1	0	0	1	0	2	11	4	0	1	0	1	22
1777	2	0	0	0	0	0	1	2	1	1	2	3	1	13
1778.	1	3	2	2	2	1	2	7	6	3	1	1	0	31
1779.	2	2	4	2	1	3	1	1	3	0	0	1	0	20

1780.	1	0	1	1	2	0	2	0	2	2	2	0	0	13
1781.	4	1	3	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	11
1782.	1	2	0	0	2	0	2	2	1	2	0	2	0	14
1783.	1	0	0	0	1	0	2	0	1	1	4	1	0	11
1784.	1	1	0	1	0	0	1	0	2	1	0	1	0	8
1785.	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	4
1786.	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	2	0	5
1787.	0	0	1	3	0	1	0	0	0	2	0	0	0	7
1788.	1	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	0	5
1789.	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	3
1790.	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0	3
1791.	2	1	3	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0	10
1792.	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	11
1793.	3	1	1	0	0	0	1	3	1	0	4	0	0	14
1794.	1	1	0	0	2	0	2	0	1	1	1	0	0	9
1795.	0	1	1	1	2	0	0	2	0	1	3	1	0	12
1796.	1	2	2	1	1	2	1	4	1	1	0	0	1	17
1797.	0	2	4	0	0	1	0	1	0	3	0	1	2	14
1798.	0	0	0	1	1	0	0	2	0	1	0	1	1	7
1799.	1	2	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	7
1800.	1	0	0	0	1	1	0	2	1	0	1	1	0	8
1801.	2	7	0	0	1	0	2	0	4	0	2	0	0	18
1802.	1	0	0	2	2	1	1	6	3	2	0	3	0	21
1803.	1	3	5	2	2	3	0	1	3	0	2	0	0	22
1804.	4	3	6	1	2	4	1	3	2	1	0	2	0	29
1805.	0	0	1	2	1	0	2	1	3	3	2	4	0	19
1806.	5	2	0	2	0	0	2	1	1	3	2	0	0	18
1807.	0	3	0	0	4	6	2	0	1	2	4	1	0	23
1808.	0	2	2	4	0	2	0	0	1	2	1	2	0	16
Ukupno	131	131	120	109	86	64	90	143	143	136	101	111	11	1.376
Ukupno (%)	9,52	9,52	8,72	7,92	6,25	4,65	6,54	10,39	10,39	9,88	7,34	8,07	0,80	100